

CAHİZ'İN ESERLERİNDE FARŞA KELİMELER

RAMAZAN ŐEŐEN

Cāhiz ve muhiti üzerindeki çeœitli yabancı kùltürlerin te'siri hakkında epeyce malûmata sâhibiz. Bu konuda yapılan araœtırmaların en mükemmel Prof. Dr. C. Pellat tarafından 1953 senesinde Paris'te neœredilen *Le Milieu bosrien et la formation de Cahiz* adlı eserdir. İslâm tarihinin bu devresi hakkında yapılan araœtırmalardan umûmiyetle anlaœıldıđına göre, Cāhiz ve muhiti üzerine en fazla tesirde bulunan yabancı kùltür ve medeniyet unsurları ehemmiyet derecelerine göre İnan, Yunan ve Hind kùltürleri œeklinde sıralanabilir. İnan kùltürünün tesiri bu devirdeki Irak muhitinde Grek kùltürünün tesirinden daha fazla hissedildiğinden ve Abbâsîlerin iktidara gelmesine en fazla İnanlıların yardımcı olmasından dolayı, mübâlağalı olmakla beraber, bâzı tarihçiler Abbasî devletini ilk zamanlarında bir İnan devleti olarak kabul etmeye kadar ileri giderler.

Cāhiz üzerindeki Fars kùltürünün tesirinden bahsederken, akla ilk gelecek meselelerden biri onun Farsça ile ilgisinin derecesidir. Al-Sandûbi, Cāhiz'in eserlerinde Farsça'yı bildiđinin kuvvetle hissedildiđini kaydederek bu hususta muhtelif deliller ileri sürer¹. Őafik Cabri de bu hususun mümkün olabileceđini kaydeder². Meseleyi tekrar ele alan Pellat ise œu mütalaada bulunur :

"İsbat edememekle beraber, onun Farsça'dan yapılan tercümelere okumakla yetindiğini düşünmekte haklıyız. Őüphesiz bu tercümeleler pek fazla değildi. Fakat, Cāhiz'in temin edebileceği œifahî malûmatla tamamlanabilecek bir œekilde İnan tarihi hakkındaki umumî bilgileri ona

¹ al-Sandûbî, *Adab al-Cāhiz*, Kahire, 1350/1931, s. 40.

² Őafik Cabrî, *al-Cāhiz mu'allim al-œakl va 'l-adab*, Dimaœk, 1351/1931, s. 76, 78-79.

sağlayabiliyorlardı. Bu mevzûda malzeme eksikliği bizi ihtiyatlı davranmaya teşvik ediyor''³.

Görüldüğü gibi Pellat'ın bu mevzûdaki mütalaası bizi ikna etmekten uzaktır. Ayrıca, Cahiz devrinde Pehlevî dilinden Arapça'ya yapılan tercümelemler oldukça bir yekûn tutmakta idi. Bu tercümelemler arasında Eski İran tarihine dâir epeyce eser vardır. Şu noktaya dikkat etmek gerekir ki, Müslümanlar Grek tarihine ve edebiyatına âit eserleri Arapça'ya tercüme etmeyi umumiyetle ihmal ettikleri halde İran'a âit edebî ve tarihî eserlerden elde edebildiklerini Arapça'ya nakletmişlerdir⁴. Bu itibarla biz, Cahiz'in Farsça bildiğine ve İran kültürünün zannedildiğinden daha geniş etkisi altında kaldığına dâir ileri sürülen delilleri şu şekilde geliştirebiliriz :

1. Bu sırada İslâm âleminde ve bilhassa Irak'ta yeniden canlanan, İslâma aykırı Zerdüş, Mâni ve Mazdek dinleri gibi çeşitli cereyanlar umumiyetle İran menşeli idi. Bu dinlerin mensupları kendi dinlerinin prensiplerinin İslâmın prensiplerinden daha üstün olduğunu ileri sürüyorlar, müslüman kelâmcılar ise, onların iddalarını reddediyorlardı. Bu hususta Başşâr b. Burd⁵ ile Şafvân al-Anşâri⁶ arasında ateşin mi, yoksa toprağın mı üstün olduğuna dâir geçen münâkaşalar meşhurdur⁷. Bundan daşka İslâm dininde ehemmiyetli sayılmadığı halde mecusiler tarafından mukaddes veya fena addedilen hayvanlar⁸, eşya⁹ ve prensipler müslüman kelâmcılarla zındıklar arasında münâkaşa ediliyordu¹⁰. Bu münâkaşalarda İslâm kelâmcılarının, hasımlarının delillerini reddedebilmek için muarızlarının müdafaa ettikleri cereyanlardaki kelâm meselelerini iyi kavramaları gerekiyordu. Bunun için, içlerinden bâzılarının Farsçayı (Pehlevî dilini) öğrenip, bu iddiaların menşelerini araş-

³ *Le Milieu*, s. 67-68.

⁴ M. Muḥammadi, *al-Mutarcimûn va 'l-naḳala 'an al-Fârisiyya ila 'l-'Arabiyya*, *Macallat al-Dirâsât al-adabiyya*, Beyrut, 1965-1966, sayı 3-4, s. 198-203, 206-207, 212-216, 218-223 vd.

⁵ Başşâr b. Burd al-Uḳayli (ölm. 167 h./784 m.), meşhur şâirlerden olup aslen İran menşelidir. Doğuştan âmâ olan Başşâr Basra'da doğdu. Hayatının sonlarına doğru Bağdad'a gelerek halifelerin hizmetine girmiş, halife al-Mahdi (ölm. 169 h. / 785 m.) tarafından zındıklıkla itham edilerek öldürülmüştür (Kahhâla, *Mu'cam al-mu'allifin*, Dimaşk, 1957-1961, III, 44-45).

⁶ Başşâr'ın çağdaşı olan bu şahsın hayatına dâir bilgiye rastlanamadı.

⁷ al-Câhiz, *al-Bayân va 'l-tabyin*, nşr. 'Abd al-Salâm M. Hârûn, Kahire, 1948-1949, I, 24-32.

⁸ al-Câhiz, *al-Hayavan*, nşr. 'Add al-Salâm M. Hârûn, Kahire, 1937-1945, IV, 290-300, V, 319-320.

⁹ *al-Hayavan*, III, 369-371, IV, 481, V, 66-67.

¹⁰ *al-Hayavan*, I, 190, V, 324-325, VI, 477.

tırmaları mümkündür. Al-Nazzam ve Cāhiz gibi, gayri müslimlere karşı, İslâm müdafiliğini yapan büyük kelâmcıların da bunlar arasında olması pek muhtemeldir. Cāhiz'in eserlerindeki mecûsî akidelerine ait kayıtlar bu ihtimali kuvvetlendiriyor ¹¹.

2. Cāhiz zamanında Irak'taki halkın ve münevverlerin yaşayışı üzerinde İran'ın tesiri çok büyüktü. Listesini verdiğimiz ve bugün dahi birçoğu Irak ahali arasında kullanılan pekçok elbise, yemek ve meyve isimleri Arapça'daki karşılıklarının yerini almakta idi. Müzik, avcılık, mîmarî ve saray teşrifatı gibi hususlarda İranlılardan istifade ediliyordu ¹².

3. Cāhiz, Pehlevî dilinden yapılan tercümelere ve İranlıların yazdığı Arapça eserlerden istifade etmiştir. Bunların başında Zerdüştilerin eserleri gelir ¹³. O, bu eserlerin nüshalarının mükemmelliği ve muhteviyatı hakkında bize malûmat verir ¹⁴. Diğer bir yerde ise, eski Sâsânî hükümdarlarının ava düşkünlüğünden bahsederken, İran menşe'li eserlere temas eder ¹⁵.

Cāhiz, Farsça'dan yapılan tercümelere arasında bilhassa İbn al-Mukaffa' (ölm. 145 h./762 m.) ve Sahl b. Hārūn (ölm. 215 h./830 m.)'un tercümelerinden istifade etti. İbn al-Mukaffa'a, *Kalila va Dimna*'den başka *Huday-nāmak* (*Siyar mulūk al-^cAcam*), *K. al-tac*, *Ayin-namak* ve *K. Mazdak* gibi eserleri Arapça'ya tercüme etti ¹⁶. Cāhiz, bu eserlerin bâzularından Şu'ûbiyya'nin ifadesi ile şu şekilde bahseder ¹⁷.

"Biz insanların en hatibinin Farslar ve Farslar arasında da en hatib olanların Fârs vilâyeti halkı olduğunu, en tatlı sözlü ve en hoş konuşanın Mervliler olduğunu, "Derî Farsçası"nı ve Pehlevî

¹¹ *al-Hayavān*, IV, 297-298. V, 68-69, 319-320, 324-325.

¹² al-Cāhiz, *Tabakāt al-muğannin*, nşr. Sâsi, Kahire, 1324, s. 186; *al-Hayavān*, I, 72, 140.

¹³ Pehlevî dilinden Arapça'ya yapılan tercümelere hakkında bk. İbn al-Nadîm, *al-Fihrist*, Kahire, 1348, s. 341-342; Inostranzev, *Iranian influence on Moslem Literature*, English translation by F. K. Nariman, Bombay, 1918, s. 78-86; M. Muhammedi, *al-Mutarcimūn va 'l-nakala 'an al-Fārisiyya ila 'l-^cArabiyya fi 'l-kurūn al-İslāmiyyat al-ulā*, *al-Dirāsāt al-adabiyya* (mecmua), Beyrut, 1935-1966, III-IV, 194-243; aynı müell., *al-Tarcama va 'l-nakl 'ani 'l-Fārisiyya . . .*, cild I, Beyrut, 1964; Zabih Allāh Şafā, *Hamāsa sarāyī dar İnan*, Tahran, 1333, s. 40-140; aynı müell., *Tārīh-i Adabiyyāt-ı İnan*, Tahran, 1332, I, 118-124.

¹⁴ *al-Hayavān*, I, 55-57.

¹⁵ Aynı esr. I, 140.

¹⁶ *al-Mutarcimūn* 197-200; *Hamāsa sarāyī*, s. 48, 56-73; *Tārīh-i Adabiyyāt-ı İnan*, I, 118-119; *al-Fihrist*, s. 172.

¹⁷ *al-Bayān*, III, 12-14.

dilini en fasih konuşanların da Ahvâz halkı olduğunu biliyoruz. Ateş-kede muhafızlarının (al-harâbiza) nağmeleri ve mübedlerin konuştu-kları dil şekli ise *Zamzama* müfessirine âittir. Onlar şöyle derler : kim belâgat sanatında ilerlemek isterse *K. kârvand*¹⁸ 'i okusun. Kim aklı, edebî, çeşitli konuları ve ibret alınacak şeylerle güzel ifadeleri ve yük-sek edebî tabirleri öğrenmek isterse *Siyar al-mulûk (Hudây-nâmak)*'e baksın.

İşte Farsların risâleleri, hutbeleri (nutukları), iyi ifadeleri ve ince mânalı sözleri. İşte Greklerin risâleleri, hutbeleri, felsefeleri ve mantık-ları. İşte Hindlilerin felsefe ve hikmete dâir eserleri, Kim bu kitabları okursa onları meydana getiren zekâların derinliğini ve felsefelerinin orijinalliğini anlar. Beyân ve belâgatın nerede olduğunu ve bu sanat-ların nerede tekâmül ettiğini bilir.”

Burada adı geçen üç eserden başka *Kalila va Dimna*'yi, *Kâr-nâ-mak*¹⁹ 'i ve *K. şahî*'yi de anar²⁰. Diğer bir yerde ise, Farsların kıymetli nutuklar ve edebî eserler meydana getirdiklerini, fakat bunların bir kabiliyetten ziyade uzun tefekkür ve tekellüfle meydana getirildiğini ileri sürer²¹. Daha sonra “elimizdeki eserlerden İranlılara ait olanların ne dereceye kadar mevsuk buldukları hususunda bir şey söylenemeyeceğini ilâve eder. Zira, İbn al-Mukaffa^c, Sahl b. Hârûn, Abû ‘Ubayd Allah²², ‘Abd al-Hamîd²³, Ğaylân²⁴ gibi şahsiyetler de bunlara benzer eserler meydana getirirlerdi..” der²⁵.

Onun Şu‘ûbiyya’ye reddiye maksadiyle söylediği ve hakkında herhangi bir delil vermediği bu son iddianın ne derece gerçeğe yakın olduğu bilinmiyorsa da, Fars kültürü, Farsça eserler ve tercümeler hakkında oldukça geniş bilgiye sahip olduğu anlaşılmaktadır.

4. Bu sırada, Basra muhitinde Arapça'nın yanında Farsça da rağ-bette idi. Bunun için Hasan al-Başrî (ölm. 110 h./728 m.) ve Musa b. Sayyâr al-Usvârî (ölm. 150 h./767m.)²⁶ gibi meşhur vâizler va'z ve *Kur'an* tefsir ederken halka hem Arapça, hem Farsça ile hitap ederlerdi. Hal-

¹⁸ Bu eser hakkında başka bir kayda rastlanamadı.

¹⁹ al-Câhiz, *al-Tarbî*^c, nşr. Pellat, Dimaşk, 1955, § 155.

²⁰ al-Câhiz, *al-Hicâb*, nşr. al-Sandûbi, Kahire, 1933, s. 160.

²¹ *al-Bayân*, III, 27-28.

²² Bu şahıs hakkında kaynaklarda hiçbir kayda rastlanamadı.

²³ ‘Abd al-Hamîd b. Yahya 'l-‘Âmirî (ölm. 132 h./750 m.) için bk. Ziriklî, *al-A‘lâm*, birinci tabı, IV, 60-61.

²⁴ Ğaylân b. Muslim al-Dimaşkî (ölm. 132 h. / 750 m.) için bk. *al-A‘lâm*, V, 320.

²⁵ *al-Bayân*, III, 29.

²⁶ *al-Bayân*, I, 368. Bu şahıs hakkında bk. *al-A‘lâm*, VIII, 272-273.

kın pek çoğu her iki dilde konuşurdu²⁷. Böyle bir muhitte yaşayan, Cāhiz gibi her şeyi öğrenmeye meraklı, mütecessis ve zeki bir kimse- nin Farsça'yı oldukça mükemmel bir şekilde bilmesi tabiidir.

5. Bu sırada Medine ve Kûfe gibi İran'a uzak olan muhitlerde bile bâzı farsça kelimeler arapça kelimelerin yerlerini almıştı²⁸.

6. Cāhiz, bu sırada Arap şiirlerinde kullanılan kelimeler hakkında bize sağlam malûmat vererek bedevî Arap şâirinin bâzan şiirine Farsça kelimeler sokuşturarak ona hoş bir eda vermek istediğini kayıt ve al- 'Ummāni²⁹ 'nin Hārūn al-Raşid hakkındaki bir şiirini misal olarak zik- reder³⁰.

Bundan başka Bahrūşāz³¹, Asvad b. Abi Karima³², Yazid b. Rabi'a b. Mufarriğ³³ gibi tamamıyla veya kısmen farsça şiirler yazmış şâirle- re temas ile bunlardan nûmuneler zikreder³⁴. Misâl olarak kaydettiği manzumelerden biri Yazid b. Rabi'a b. Mufarriğ'ın şu parçasıdır³⁵.

عصارات زيباست آباست نيبداست
سميه . وسپيد است

Diğeri de Asvad b. Abi Karīma'nin şu beyitleridir³⁶.

بكرة في يوم سبت لزم الغرام ثوبى
مثل زكى «بمست» قمايلت عليهم
أو عقارا «ياخست» قدحسا الداذى صرفا

²⁷ *Le Milieu*, s. 128.

²⁸ *al-Bayān*, I, 19-20; *Le Milieu*, s. 127-128.

²⁹ Tabarī, III, 760-761'de ismi geçer.

³⁰ *al-Bayān*, I, 141-142. Arap edebiyatında bu şekildeki şiirlere *al-farisyyāt* denir. Abū Nuvās (ölm. 196 h. / 812 m.)'ın *al-farisyyāt*'ı meşhurdur. Bunlardan birini Muctabā Minovî, *Z. Velâi Togan Armağanı*, s. 437-450'de tetkik etmiştir.

³¹ Bu şâir hakkında başka bir kayda rastlanmadı.

³² Bu şâir hakkında başka bir kayda rastlanmadı.

³³ Bu şâir hakkında bk. al-Cumahi, *Tabakāt fuhūl al-şu'arā*³, nşr. Mahmūd M. Şakir, Kahire, 1952, s. 554-557; İbn Kutayba, *al-Şi'r va 'l-şu'arā*³, s. 210. *al-Ağānî*, Dar al-Kutub neşri, XVIII, 190; *Tārīh Sīstān*, Tahran, 1314, s. 96; Pellat, *Le Poète Ibn Mufarriğ et son oeuvre*, *Mélanges Louis Massignon* III, 201.

³⁴ *al-Bayān*, I, 19-20.

³⁵ Bk. al-Tabarī, *al-Şi'r va 'l-şu'arā* ve *al-Ağānî* not 33'de zikredilen yerler.

³⁶ *al-Bayān*, I, 143-144. Son beyit Feyzullah Efendi Kütüphanesi, nr. 1580'deki nüs- hada şöyledir:

حابس اذر مكناد أبا عمد نهشت

ثم «گفتم دور باد» و يحكم «آن خرگفت»
 إن حلاى دبقته أهل صنعاء «بجفت»
 وأبو عمرة عندى «آن کور بد نمت»
 جالس «اندر مکناد» آیا عمد «بهشت»

Ayrıca *K. al-buhalā*³⁷ da tamamiyle farsça bir cümle nakleder³⁷:

فقال لو خرجت من بلدك لم أعرفك . ترجمة هذا الكلام بالفارسية : «اگر از بوست بارون بیای
 و ان كانت هذه الكلمة حقا كانت ترجمتها بالعربية . «صنعم» . *K. al-osmaniyya* de ise
 و لم تصنعوا» . يقول : قد أقم فاصلا مجربا . و نوکان غیره کان أفضل منه .
 şeklinde tercüme ve izah eder³⁸.

7. Birçok farsça mürekkep kelimeleri tahlil edip Arapça karşılıklarını verir³⁹. İranlıların mürekkep kelimelerinden isim meydana getirirken mantıkî bir usûle baş vurduklarını söyler⁴⁰. Bu arada göze çarpan başka bir husus da şudur ; Cāhiz'in eserlerinde farsça kelimelere, başkalarının ifadelerini naklettiği yerlerde ve bâzı ilimlere tahsis ettiği kısımlarda daha çok tesadüf edilmektedir. Buna mukabil baştanbaşa kendi ifadesini aksettiren edebî mevzulardaki risâlelerinde hemen hemen yabancı kelimelere rastlanmaz. Bu da gösterir ki, bu kelimelerin hepsi Arapçaya iyice girmiş değildi. Daha çok çeşitli ilimlerde ve edebî eserlerde mevzu bahs olmuş veya bâzı vesileler bu kelimelerin kullanılmasını gerektirmiş olmalıdır. *

Bu makalede Cāhiz'in eserlerindeki farsça veya Farsça'dan arapçalaşmış kelimeler tesbit edilirken şu hususlar göz önünde tutuldu :

a. Cāhiz'a âit oldukları katî olan eserlerdeki farsça ve Farsça'dan muarrap kelimeler seçilip ona âidiyeti şüpheli eserlere müracaat edilmedi.

b. Elden geldiği kadar aslı farsça olan kelimeler seçilmeye çalışılıp Yunanca'dan, Hindce'den v. s. dillerden Farsça yoluyla Arapça'ya geçen kelimeler kaydedilmedi. Ancak, birkaç Türkçe kelime ile Sans-

³⁷ *al-Buhalā*, nşr. Tāha 'l-Hācirī, Kahire, 1963, s. 22.

³⁸ *al-Uşmaniyya*, nşr. M. 'Abd al-Salēm Hārūn, Kahire, 1935, s. 179.

Bu tercümeğe göre cümlenin bugünkü imlâ ile şu şekilde yazılması gerekir : کردید . Ayrıca bk. کردن kelimesi.

³⁹ Msl. bk. burada اشتراكا و بلك ، اشتراكا و بلك ، اشتراكا و بلك ، اشتراكا و بلك .

⁴⁰ *al-Hayawān*, I, 143, IV, 301.

kritçe'den Farsça yoluyla Arapça'ya geçmiş kelimelerin bu arada zikri uygun görüldü.

c. Şahıs, millet, yer, din v.s. adları ile meşhur ünvanlar kaydedilmedi ⁴¹.

d. Arapça'ya geçtikten sonra şekli değişen kelimelerin yanına farsça şekilleri de parantez içinde yazıldı. Kelimelerin izahında önce kelimeler, sonra Cahiz'in eserlerindeki yerleri ⁴², iki noktadan sonra kelimenin metne uygun manâsı ile icabederse başka manâları, daha sonra kelimenin müracaat kitaplarındaki yerleri kaydedildi. Eğer kelime müracaat kitaplarında yoksa, Cahiz'in izahı ve verdiği manâ zikredilmekle yetinildi. Bugün de kullanılmakta olan farsça kelimeler için müracaat kitaplarından sadece birine baş vuruldu. Ayrıca, farsça olduklarından şüphe edilen birkaç kelimenin okunuşunun yanına soru işareti konuldu. Şuna da işaret etmek gerekir ki, bâzı kelimeler metinde geçmekte ve içinde buldukları ibâreden mânaları istidlâl edilememektedir. Bu şekildeki kelimelerin hangi dile âit oldukları tâyin edilemediklerinden çalışmamıza alınamadı ⁴³. Müracaat edilen kaynaklardan bir kısmı notlarda ve metin arasında tafsilatlı olarak kaydedilmiş olup çok sık başvurulan diğer eserler ise şu kısaltmalarla kaydedilmiştir :

Ağāni (*Ağ.*) = Abu 'l-Farac al-İşfahāni, *K. al-ağani*, nşr. Dar al-Kutub, Kahire, 1927-1962.

al-Biğāl = al-Cāhiz, *K. al-biğāl*, nşr. Pellat, Kahire 1955.

BK = Muḥammad b. Ḥalaf al-Tabrizi, *Burhān-i kātib*, nşr. M. Mu'īn, Tahran, 1342. hş.

Buldān = Cāhiz *K. al-buldān*, Emanet hazinesi, nr. 1356.

al-Cidd va 'l-hazl = al-Cāhiz, *K. al-cidd ...*, nşr. P. Kraus ve Tāha 'l-Hāciri (Macmū'a rasā'il al-Cāhiz), Kahire 1943.

Dozy, R., *Supplement aux dictionnaires Arabes*, Leyden, 1927.

Fahr al-Sūdān = al-Cāhiz, *Fahr al-Sūdān 'ala 'l-bizan*, nşr. van Vloten (*Tria opuscula*), Leyden, 1903.

⁴¹ Meselâ, Farsça'dan şah, sipahsalar, Türkçe'den hakan (bk. *al-Hayavān*, I, 200; *Fazā'il al-Atrāk*, nşr. van Vloten, Leyden, 1903, s. 53; *al-Cidd va 'l-hazl*, Kahire, 1943, s. 91), hātūn (*al-Buḥalā'*, s. 48), tarḥān (*al-Hayavān*, VI, 191), Toguzguz (*al-Buldān*, Topkapısarayı Kütüphanesi, Emanet Hazinesi, nr. 1358, vr. 96 a; *al-Tarbī'*, § 138), Ḥarluhiyya (*al-Buldān*, vr. 96 a), al-Ḥazar (*al-Tarbī'*, § 160) gibi kelimeler.

⁴² Eğer verilen kelime Cahiz'in eserlerinin pekçok yerinde geçiyorsa bunlardan birkaçı gösterilerek üç nokta ilâve edilmiştir.

⁴³ Meselâ : banbak (*al-Hayavān*, I, 31), barbahār (*al-Hayavān*, III, 433), hāzbāz (*al-Bayān*, III, 223), كور (*al-Tarbī'*, § 70), bārbāy (*al-Tarbī'*, § 140), bahār (*Fahr al-Sūdān*, s. 85).

Fazl Haşim = al-Cahiz, *Fazl Haşim* 'alā 'Abd Şams, nşr. H. al-Sandübi (*Rasā'il al-Cāhiz*), Kahire, 1933.

Hucac al-nubuwa = al-Cāhiz, *Hucac al-nubuwa*, nşr. al-Sandübi (*Rasā'il al-Cāhiz*), Kahire, 1933.

Kuvvād = al-Cāhiz, *Şinā'at al-kuvvād*, nşr. al-Sandübi (*Rasā'il al-Cāhiz*), Kahire, 1933.

Mu'arrab = Abū Maşūr Mavhüb b. Aḥmad al-Cavālīkī, *al-Mu'arrab mina 'l-kalām al-a'camī*, nşr. A. Şākir, Kahire, 1361.

Mu'tamad = Yūsuf al-Yamānī, *Mu'tamad*, Kahire, 1327.

al-Şārib va 'l-maşrüb = al-Cāhiz, *R. fi 'l-şārib va 'l-maşrüb*, nşr. al-Sandübi (*Rasā'il al-Cāhiz*), Kahire, 1933.

Şuštari, M. 'Ali, *Farhang-i vājahā-yi fārisi dar zabān-i 'Arabi*, Tahran, 1347. Müellif bu eserinde aslı farsça olmayan bâzı kelimeleri de zikretmiştir. Cāhiz'in eserleri arasında sadece *al-Buḥalā'*'dan faydalanmıştır.

Tab., *Glossarium* = al-Ṭabari'nin *Tāriḥ al-rusul va'l-muhik*'ünün lügatı, hazırlayan M. J. De Goeje, Lugd. Bat. — Brill 1901.

آب *Bayan* I, 142, 143: *Su. BK. I, 1.*

آبوس *Bayan* III, 92, 121: *Abanos ağacı. BK I, 12; Vullers I, 13; Steingass, s. 10; Şuštari, s. 3.*

آجُر (آگور) *Bayan* III, 299; *Hay. III, 350; Buḥalā'* 145....: *Tuğla, kiremit. Mu'arrab, s. 21; BK I, 55 (آگور); Vullers I, 19 (آگور); Steingass, s. 17. Asurcada "aguru" şeklindedir (bk. Betzolt, *Babylonisch Assyrisches Glossar*, Heidelberg 1926, s. 16).*

آزادسردینه *Buḥalā'*, s. 228; *Fazā'il*, s. 8: *İran Şu'ubiyya sınıfının öncüleri olan asilzâdeler sınıfı. Lüğatname (Dehḥudâ), Tahran, 1325, I, 83-94; Ṭab., Glossarium, s. 101; Vullers I, 30. Baḥalā', s. 2 8:*

والشعوية والأزادسردية المبعوضون لآل النبي صلعم.

آمدن *Hay. III, 515 (آمد); Buḥalā', s. 22 (بیانی): Gelmek.*

Steingass, s. 99. *Hay. III, 515: «قرب آمد»*

فيعلمون بذلك أن الوقت قد دنا وإن الامكان قد تقرب.

آن *Bayan* I, 144: O. Steingass, s. 102.

- آنك *Bayan* I, 28, 31: *Kurşun. Mu'arrab*, s. 33; *BK* I, 64; *Vullers* I, 55; *Dozy* I, 42; *Şuštari*, s. 6.
- آین *Oşmaniyya*, s. 186: *Âdet, tarz, gidiş. BK* I. 75 (46); *Şuštari*, s. 7.
- آبربارش *Hay*. III, 371; *Tarbi*^c, § 77: *Mecûsilere göre yer-güzünün Kuzey Kutbu ile Tropik bölgesi arasındaki kısmı* (bk. *Tarbi*^c, index, s. 17, خنزرت بامیه kelimesi). *Vourabarşti*.
- آبرشارش *Hay*. III, 371; *Tarbi*^c, § 77: *Mecûsilere göre yer-güzünün yedi kısmından biri* (bk. *Tarbi*^c, fihrist, *fradazaşu* kelimesi).
- آریان *Hay*. I, 102: *Karides. BK* I, 97 (53) (*su çekirgesi*); *Dozy* I, 17; *Şuštari*, s. 15.
- آز *Buħala*², s. 22: -den (edat). *Steingass*, s. 40-42.
- (اسپور) آسبور *Hay*. III, 256, IV, 101, 103, VII, 441, 457: *Yırtıcı bir balık nevi. Şuštari*, s. 19. *Hay*. III, 259:
و أحب من جميع قواطع الطير قواطع السمك كاسبور والجواف
والرستوج ...
- آست *Bayān* I, 143 (3 defa): -dir (haber eki).
- آسرنج *Hay*. I, 81: *Zil, birbirine vurularak çalınan iki tunç levha, sülügen denen kırmızı boya. BK* I, 128 (62); *Vullers* I, 97; *Hārızmi*, *Mafatih al-‘ulūm*, Kahire, 1342, s. 149; *Steingass*, s. 57.
- (آستر) آستر *Bayān* I. 143, *Hay*. VII, 241: *Deve. Steingass*, s. 63, 733. *Bayān* I, 143 و تاویل آستر نمیر
- (آسزبان) آسزبان *Bayān* II, 82: *Deveci. Steingass*, s. 63, 734. *Bayān* II, 82: ان آبی کان آسزباننا یرمد جمالا
- (آسزگاوا پلنگک) آسزگاوا پلنگک *Hay*. I, 143. VII, 241: *Zürafa. BK* III, 1253; *Steingass*, s. 734. *Hay*. I, 143: وذلك أهم لما دأوا

أن اسمها بالفارسية اشتركاويلنك و تاويل اشتر بعير و تاويل
گاو بقرة و تاويل پلنك الضبع ...

وهي تسمى بالفارسية اشتركاويلنك كأنه قال . بعير بقرة عمر . : VII 241

Hay. I, 143, IV, 321 : Devekusu. BK III, 1253 (68);

والفرس تسمى الأشياء *Hay. I, 143: Steingass, s. 63, 734.*
بالاشتقاقات كما تقول للنعامه « اشتر مرغ » و كأنهم في التقدير قالوا :
هو طائر و حمل .

وسماها (النعامه) أهل فارس « اشتر مرغ » كأنهم قالو : : IV, 321
هو طائر و بعير

Hay. VII, 243. Bundan önceki kelimenin başka bir okunuş şekli (BK IV, 1990).

Bayān I, 19 : Satranç. BK III, 1253; Mu'arrab s. 209. Bayan I, 19:
و يسمون الشطرنج الاشترنج في غير ذلك :
من الاسماء .

Buhala², s. 143: Tuğla parçası. Buhala², s. 375: Bu
kelime aynı mânâ ile işkinnek (اشكنك) şeklinde ha-
len Irak'ta kullanılmaktadır.

Hay. III, 371 (اردش) ; Tarbi^c, § 77: Mecûsilere
خزرت باميه (خزرت باميه)
kelimesi).

Buhala², s. 22: Eğer. Steingass, s. 90.

Hay. IV, 301: Haşhaş. Vullers, I, 123 (أناركبوا) ;
والحشخاش يسمى بالفارسية : *Dozy. II, 631 . Hay. IV, 301*
« اناركبو » و تاويله رمان الحس . وانما اشتق ذلك اذ كان يورث
النحاس كما يورثه الحس .

Hay. I, 187, VI, 198: Zühre yıldızı. BK I, 163
وجعلوا الزهرة : *Hay. VI, 198: (587); Vullers I, 123.*
امرأة بغيا مسخت نجما وكان اسمها « اناهيد » .

- آنبار *Hay.* V, 360; *Kuvvād*, s. 261, 262: *Yığın, çöp veya gübre yığını. BK I, 163; Mu'arrab*, s. 20; *Vullers I, 123; Dozy I, 39; Şuštari*, s. 35.
- (آنبه) آنبج *Hay.* I, 81, V, 429: *Meyve usâresi ile yuğurulan ilaçlar. Mu'arrab*, s. 43; *BK I, 165; Steingass*, s. 104; *Tab., Glossarium*, s. 122; *Şuštari*, s. 36. Aslında انب veya آنبه bir hind ağacı'dır.
- آندر *Bayan* I, 144: -de, içinde. *Steingass*, s. 108.
- (ایاره) ایارج *Hay.* I, 81: *Bir çeşit ishal macunu. BK I, 192 (87); Mafatih al-'ulūm*, s.104; *Kāmūs* (ارج kelimesi); *Şuštari*, s. 42.
- ایددش *Tarbi'*, § 77: *Mecusilere göre yeryüzünün yedi kısmından biri (Vidazaşu). Bk. Tarbi'*, fihrist, s. 17 (خنث نامیه kelimesi).
- ب *Bayan* I, 143, 144; *Buhala*, s. 22: -e, ile, -ye. *Steingass*, s. 134.
- بادامک *Hay.* III, 457: *Bir cins söğüt. Vullers I, 159. Hay.* III, 457: *والعربی يتطير من الخلاف والفارس يتفائل اليه: لأن اسمه بالفارسية «بادامك» اى سيقى وبالعربية خلاف .*
- (بادرنکبويه) باذرنجيئة *Bayan* III, 345: *kokulu şarab (Fransızcası citronele, melisse). Dozy I, 47-48 (... باذرنجويه...); Şuštari*, s. 46. *Bayan* III, 345: ربعقار باذرنجية اصطلتها من بيت دهقان
Aynı sahife hâşiye 7'de, bazarancūya adlı kırmızı çiçekli ve kokulu bir ağaca nisbeten bu ad verildiği *Tazkira Dāvūd al-Antāki*'den naklen zikredilir.
- بادروج *Bayan*, I, 20: *Semizotu (dağfesleğeni, bey böreği). BK I, 210 (93); Vullers I, 162; Steingass*, s. 139; *Şuštari*, s. 46. *Bayan* I, 20: ويسمى أهل الكوفة الحوك «البادروج» والبادروج بالفارسية...

بادق (باده) *Şarib va 'l-maşrub*, s. 276: *Şarap, bâde*. Steingass, s. 141 (بادق، بادق)

بادنجان (بادنجان) *Hay*, III, 358, V, 572; *Buhalā'*, s. 122...: *Patlıcan*. *BK* I, 213 (94); *Vullers* I, 165; *Dozy* I, 48; *Mu'arrab*, s. 314; *Şuštari*, s. 47.

بارجین *Buhalā'*, s. 68: *Çatala benzer, yemek yerken kullanılan bir çeşit âlet*. Mâna itibariyle رچینیدن mastarından olması muhtemel. Şekil bakımından بارجین kelimesini andırır. *Şuštari*, s. 48. *Buhalā'*, s. 68:

و حين أكلوا بالبارجين وقطعوا بالسكن ...

مازفکند (باز افکن) *Bayān* I, 95 (باز یکنند), III, 115 (باز بکنند); *Faza'il*, s. 11: *Yama, İran sipahilerinin bir çeşit harp kaftanının yakası ensesine nişan olarak diktikleri yama*. *BK* I, 219 (96); *Vullers* I, 173; *Steingass*, s. 44. *Bayān* I, 95: *ومن تمام آلة الشبى ان يكون وافر الجملة*: صاحب باز یکنند ...

Bayān III, 115: *و منهم من يلبس الباز بکنند*: *Fazā'il*, s. 11: *و محض أصحاب التجافيف و الاجراس و الباز فکند*.

باز یار (بازدار) *Hız*, II, 120, IV, 430, 435, VI, 478; *Cidd va'l-hazl*, s. 97: *Doğancı başı, av emiri*. *Mu'arrab*, s. 79; *BK* I, 220 (97); *Şuštari*, s. 50.

باشق (باشه) *Hay*, III, 180: *Atmaca*. *BK* I, 177 (98); *Vullers* I, 177; *Şuštari*, s. 51.

بازورکی (بازرگان) *Hız*, V, 477: *Bezirgan*. Aynı sahife hâşiye 4'deki nota göre Anastas Karmali, bu kelimenin bezirgân kelimesinin muharrefi olduğunu söylemiştir.

باطیه (پوته) *Şarib va 'l-maşrub*, s. 276: *Pota*. *Mu'arrab*, s. 83; *Dozy* I, 128; *Şuštari*, s. 51.

بال *Bayān* I, 19; *Bel*. *Şuštari*, s. 53.

- بان *Bayan* II, 82: *Muhafız, koruyucu. BK I, 228; Şuştarî, s. 55. Bk. اشتريان kelimesi.*
- بانوان *Buhalā*², s. 52: Bu kelime باو kelimesinin cemi şekli- nin müfred mânada kullanılmış şekli olabilir. البانوان الذى يقف على الباب ويسل الغلق. و يقول: بانوا. و تفسير ذلك بالعربية: يا مولاي.
- بايگير *Hay. III, 218: Alaca baykuş kaparı (Frn. effraie). Bay* arapçada باه denilen alaca baykuş mânâsına gelir. *Hay. III, 218: و اذا سقط أخذ بالبايگير و بالقفاعة*
- بیر *Hay. II, 183, V, 355: Panter. Mu'arrab, s. 62; BK I, 231 (101); Vullers I, 188; Steingass, s. 154; Şuştarî, s. 55.*
- بُدَّ، بُدَّة (بت) *Hay. I, 5, V, 327: Hucac al-nubuvva, s. 131: Put, Budda. Mu'arrab, s. 83.*
- بُرْبَط *Tarbi*^c, § 150: *Kopuz. Mu'arrab, s. 71; BK I, 249 (107); Vullers I, 212; Dozy I, 64; Şuştarî, s. 63.*
- بُرْبُند *Buhalā*¹, s. 212: *Hurma ağacına çıkmak için kul- lanılan bir vasıta. Şuştarî, s. 63. Hâlen Irak'ta kullanı- lmaktadır. Buhalā*², s. 212: ولا يرتقى إليها الا بالتبليا و البربند . . .
- بُرْدُخت (برادخت) *Biğāl, s. 51: Boş, işsiz. BK I, 380. Biğāl, s. 51: قال و أى تى « البردخت » ؟ قالوا: الفارغ . . .*
- بُرْسَام *Bayān* III, 68; *Hay. III, 481; Cidd va 'l-hazl, s. 65; Kuvvād, s. 261: Zatülcenb hastalığı. Mu'arrab, s. 45; BK I, 255 (109). Vullers I, 219; Dozy I, 71, Şuştarî, s. 69.*
- بُرْسُتوك (پرستوك) *Hay. III, 259, 261, 263, IV, 10¹, VI, 44¹: Bir yırtıcı ba- lık çeşiti. Kāmus (پرستوك); Kazvinî, 'Acā'ib al-mah- lūkāt, Kahire tabı, s. 114; BK I, 384; Şuştarî, s. 70.*

- بَزَنْكَان *Bayan* I, 160; *Buḥalā*³, s. 36: *Bir çeşit siyah elbise. Mu'arrab*, s. 56, 69; *Kāmūs* (maddə); *Lisān* (md.); İbn Durayd, *Camhara*, Ḥaydarābād, 1351, III, 308; Dozy, *Noms des vêtements*, s. 68-71; *Bayān* I, 160 haşiye 5.
- بَزْتِي (بريك) *Bayān* II, 283; *Ḥay.* IV, 130; *Buḥalā*³, s. 134, 179, 197: *Bir çeşit hurma. Kāmūs* ve *Lisān* (md. رن); *Vullers* I, 228; *Şuştari*, s. 75.
- بَزْمَاوَزْد *Ḥay* II, 249, IV, 44, IV, 90, 91: *Kadın budu, kadı lokması. BK* I, 274 (115); *Mu'arrab*, s. 173; *Tab., Glossarium*, s. 133-134; *Vullers* I, 235.
- بَزْيُون (بزگون) *Ḥay.* III, 294; *Radd 'ala 'l-Naşārā*, vr. 64^b: *Sırmalı kadife. Mu'arrab*, s. 177; *Kāmūs* md. بزون; Steingass, s. 184; *Şuştari*, s. 80. ز ve بون kelimesinden meydana gelmiştir.
- بُسْتَان *Ḥay.* II, 294, III, 404, 462, V, 205...: *Bahçe. Mu'arrab*, s. 53; *BK* I, 278; *Şuştari*, s. 82.
- بُسْتَانْبَان *Bayān* II, 82: *Bostancı, bostan bekçisi. Steingass*, s. 185.
- بُسْتَنْدُوْد *Buḥalā*³, s. 63: ...: *صار سببا لطلب الأرزة والبستندود. Buḥalā*³, s. 335, hâşiye, s. 105: *Paté emduit de farine, Şuştari*, s. 84.
- بَلَادُرْ، بَلَادُرْ *Ḥay.* III, V, 574: *Balazur ağacı meyvesi (anacardium). BK* I, 295 (123); *Vullers* I, 256 (Sanskritçe); *Şuştari*, s. 89.
- بَسْجُ *Bayān* III, 18; *Mu'allimūn*, var. 7^a: *atılmış pamuk topağı. BK* I, 305 (127); *Tab., Glossarium*, s. 141; Steingass, s. 201.
- بَسْد *Bayān* III, 18; *Ḥay.* V, 390, VII, 90; *Fazā'il*, s. 10; *Bayrak. Mu'arrab*, s. 77; *Vullers* I, 265; *Şuştari*, s. 97.

بَدَادَجَان *Hay.* III, 456 ; Metinden anlaşıldığına göre bir ağaç veya ot ismi olmalı.

و من شكرفيه عش الغراب و من جيسوان و بدادجان

بَدُق *Bayān* III, 50; *Hay.* I, 103, V, 234; *Mu'allimūn*, vr. 7^a (Emanet H. 1358) : *Mermi, mermi gibi atılan her şey. Mu'arrab*, s. 59; *Kamus* (md.); *Vullers* I, 267 ; *Şuštari*, s. 98.

بَنْقَشَج (بَنْقَشَه) *Hay.* III, 274, V, 146 . . . : *Menekşe. Mu'arrab*, s. 79; *BK* I, 307 (127); *Vullers* I, 269 ; *Şuštari*, s. 100.

بَهْرَج (بَهْرَه) *Hay.* I, 59, III, 130; *Taşvīb 'Alī*, s. 424 . . . : *Kalp, karışık. Mu'arrab*, s. 48; *BK* IV, 2116 (588); *Tab.*, *Glossarium*, s. 143; *Dozy* I, 122; *Şuštari* s. 109.

بِهَيْشَت *Bayān* I, 144 : *Cennet. Steingass*, s. 211,

بَهْطَ، بَهْطَةَ (بَهْت) *Hay.* VI, 89; *Buḥala'*, s. 127 : *Sütlaç, mahallebi. BK* I, 323 (132); *Vullers* I, 284; *Dozy* I, 122.

بَهْوَنِيَّة *Hay.* I, 138, III, 145; *Biğal*, s. 93, 130 : *Arap develeri ile Kirman develeri arasında bir cins deve. Kamus, Lisān* maddesi.

بُودَن *Bayān* I, 144 (iki defa) : *Olmak. Steingass*, s. 206.

بُورَق (بوره) *Hay.* II, 248: *Beyaz nebat şekeri. BK* I, 315 (130); *Vullers* I, 275.

بُورِيَا (بوري) *Hay.* III, 8, 24, V, 383; *Buḥala'*, s. 104; *Biğal*, s. 55 : *Örülmüş hasır. Mu'arrab*, s. 46; *Vullers* I, 275; *Dozy* I, 126; *Steingass*, s. 206; *Şuštari*, s. 104

بُوصِي (بوزي) *Hay.* VI, 436 : *Bir çeşit gemi. Mu'arrab*, s. 54; *Vullers* I, 276; *Dozy* I, 128; *Steingass*, s. 207, *Şuštari*, s. 106.

بِيْمَارِشْتَان *Bayān* III, 252; *Hay.* V, 353; *Kuvvād*, s. 261: *Hastane. BK* I, 340 (138); *Vullers* I, 304; *Şuštari*, s. 118.

بَارُون (بيرون) *Buhalā*³, s. 22: *Dışarı* (Acaba imlâda bir tahrif var mı?). Steingass, s. 219.

بَايْحَسْت (پای خست) *Bayan* I, 143; *Ayakla çiğnenmiş*. *BK* I, 362-363 (145); *Vullers* I, 326.

بَلَنْكُ *Hay*. I, 143, VII, 241: *Kaplan*. *BK* I, 416. *Hay*. I, 143: « پلنک » الضبع لأن الضباع سرج

بُوسْت *Buhalā*³, s. 22: *Deri*. *BK* I, 427.

تَحْت *Hay*. V, 382: *Tavla tahtası*. *Tab.*, *Glossarium*, s. 149; *Dozy* I, 142; *Vullers* I, 424; *Steingass*, s. 1395; *Şuştarî*, s. 123.

تَدْرِج (نذرو) *Hay*. I, 194, 207, 208, 210, II, 244....: *Sülün kuşu*. *Mu'arrab*, s. 91; *Kâmūs ve Lisan*, (md.); *BK* I, 470 (177); *Vullers* I, 428; *Şuştarî*, s. 124.

تُرْش شِيرِين *Hay*. I, 143; *Şarib va 'l-maşrûb*, s. 276: *Mayhoş bir helva*. *Tarş: ekşi*. *BK* I, 485 *ترشه*: ekşilik. *Hay*. I, 143: « ترش شیرین » و هم يسمون الشيء المر الحلو « ترش شیرین » و : 143, I هو في التفسير حلوحامض.

تُرْمَجِين (ترنجبین) *Hay*. V, 423: *Kudret helvasının bir çeşidi* (arapçası *المن*). *BK* I, 491 (180); *Vullers* I, 439; *Dozy* I, 146.

تُرُّور *Hay*. I, 245; *Bayan* III, 67; *Buhalā*³, s. 83: *Tandır*. *Mu'arrab*, s. 84; *Tab.*, *Glossarium*, s. 151-152; *BK* I, 523 (190); *Vullers*, I, 472; *Dozy* I, 153, *Şuştarî*, s. 134.

تُرْبَجْت *Hay*. I, 131: *Küçükükte hadım edilmiş*. *Hay*. I, 131: « ترنجت » وأجود الخشاء ما كان في الصغر و هو يسمي بالفارسية « ترنجت » یعنی انه خصی رطبا .

جَام *Buhalā*³, s. 120 (cm. cāmāt): *Kadeh, şeker kabı*. *Dozy*, I, 168; *Şuştarî*, s. 142. *Buhalā*³, s. 10: « جام » و بقايا ما يفضّل في الحمامات و السكرجات .

جاموز ، جاموس (گاو میش) *Hay.* I, 138, III, 145, 187, V, 420, VII, 131-133 :
Manda. Mu'arrab, s. 104; *BK* III, 1770 (514); *Dozy* I,
 168; *Şuštari*, s. 143.

جاورس (گاورس) *Hay.* V, 442 : *Akdari. Vullers* II, 947; *Dozy* I, 16²;
Steingass, s. 1073, *Şuštari*, s. 143.

حبسین *Bayan* III, 68 : *Kireç. BK* II, 563 (200) *Vullers* I,
 508; *Dozy* I, 171; *Şuštari*, s. 135.

جربان (گریبان) *Bayan* III, 113, 116, 356; *Kuvvād*, s. 262 : *Yaka.*
Mu'arrab, s. 99; *Dozy* I, 181; *Steingass*, s. 1086;
Şuštari, s. 147.

جردیل (گوده بان) *Buḥalā*², s. 68 : *Aç gözle yemek yiyen. Mu'arrab*,
 s. 110 جردبان ; *Muḥaşşas* V, 30 جردبان ; *Buḥalā*², s. 340
 haşiye, s. 113. Kelimenin aslı گوده بان olup, ekmek
 muhâfızı mânâsınadır. Sonra جردبان ve جردیل kelime-
 si kimse yemesin diye elini sofranın üzerine koyan
 veya sağ eliyle yiyip sol eliyle başkalarının yeme-
 sine mâni olan şahıs için kullanıldı. *BK* III, 1792:
 گوده بان kelimesi نگه بان mânâsına kullanılır. *Buḥalā*², s.
 68 : *أنا والله احتمل الضيف والضيفين ولا احتمل العموط .*
 ولا الجردیل .

جردقة ، جردقة (گوده) *Bayan* III, 221; *Buḥalā*², s. 24, 95; *Buldan*, vr.
 97^a : *Somun, ekmek. Mu'arrab*, s. 95, 115; *BK* III, 1792,
 haşiye 5.

حصص (گنج) *Bayan* III, 68, 299; *Buḥalā*², s. 145; *Buldan*, vr 99^b;
Kireç, sıva. Mu'arrab, s. 95; *Dozy* I, 197; *BK* III,
 1776 haşiye, 2; *Kāmus*, md حصص ; *Camhara* I,
 52; *Steingass*, s. 364; *Şuštari*, s. 158.

جفت *Bayan* I, 144 : *Palamut. BK* I, 576 (204); *Vullers* I,
 518; *Dozy* I, 200; *Steingass*, s. 364.

جَلَابٌ (گلاب) *Hay. V, 146: Gülsuyu, gülsuyu karıştırılmış her şey. Mu'arrab, s. 106; Vullers I, 523; Mu'tamad, Kahire, 1327, s. 49; Dozy I, 204; Şuštari, s. 160.*

جَلَاهِقٌ (جلاهه) *Hay. III, 191, 192, 219, V, 236: Okla atılan çamurdan yapılmış yuvarlak mermi. Mu'arrab, s. 96; Vullers I, 523; Steingass, s. 367; Şuštari, s. 165.*

جَنَكٌ (گنک) *Hay. V, 253; Güzel, hoş. BK III, 1844 (532); Vullers I, 533; Dozy I, 225. Hay. V, 253: یا کلون الفار: جنک و الضفادع ممقورة و مملوحة و كانوا يسمونها: جنك جنك و وال وال .*

جَهَارَانُكُ (جهارزنگ) *Hay. III, 181: Bir çeşit kartal. Hay. III, 181: و قال قوم: ان العقبان . . . و الجهار رانك . . . و الزرادقة انها كلبا عقبان . . .*

جَهَارَسُوقٌ (جهارسو) *Bayan I, 20: Dört yol kavşağı, çarşı. Steingass, s. 404. Bayan I, 20: و أهل البصرة اذا التقت أربع طرق يسمونها سبعة و يسميها أهل الكوفة الجهارسوك و الجهارسوك بالفارسية .*

جَهْمِيذٌ (جهميد) *Hay. V, 35; Bayan I, 74: Münekkit, usta. BK III, 1744-1745; Vullers I, 544; Dozy I, 226; Steingass, s. 381; Şuštari, s. 184.*

جَوَارِشِنٌ (گوارشن، گوارشت) *Buḥala³, s. 35, 36: Hazmı kolaylaştırıcı ilaç. BK III, 1847 (535); Vullers I, 535; Tazkirat Davūd, Kahire, I, 160; Tahānavī I, 320; Buḥala³, s. 299, haşiye, s. 35; Şuštari, s. 174.*

جَوَذَابَةٌ (گوزاب) *Buḥala³, s. 127; Kuwād, s. 265: Aşure (pirinç, et, ceviz ve nohutla pişirilir). BK III, 1853 (533); Tab., Glosarium, s. 175; Dozy I, 231; Steingass, s. 1101 گوزابه, 1102 گوزاب; Şuštari, s. 178.*

(گورب ، گوراب) *جوَرَب* *Bayan* III, 113; *Fazā'il*, s. 8 : *Çorap. Mu'arrab*, s. 101; *Camhara* III, 360; *Lisān*, md.; *BK* III, 1851 (536); *Steingass*, s. 1101; *Şuštari*, s. 177.

(گوزینه) *جوَزِينِج* *Kuvvād*, s. 265; *Cidd va 'l-hazl*, s. 89 : *Ceviz helvast. Mu'arrab*, s. 99 ; *BK* II, 599 (209), III, 1853 (534); *Vullers* I, 539; *Dozy* I, 234; *Şuštari*, s. 180.

(جوسه) *جوَسَق* *Hay*. I, 261; *Buhalā'*, s. 178 : *Köşk. Mu'arrab*, s. 96; *BK* II, 599 (209); *Vullers* I, 539; *Steingass*, s. 378; *Şuštari*, s. 182.

جوَشَن *Bayan* II, 273, III, 18; *Hay*. I, 271 : *Örme zırh. BK* II, 600 (209); *Vullers* I, 540; *Steingass*, s. 378, *Şuštari*, s. 182.

(جوالق) *جوَالِق* *Hay*. IV, 238 : *Çul, palas. BK* II, 595, 601 (210-211); *Mu'arrab*, s. 110; *Steingass*, s. 376, 379.

(گيسران) *جَيْسِرَان* *Buhalā'*, s. 197 : *Çok makbul bir hurma çeşidi. Şuštari*, s. 187; *Buhalā'*, s. 399, hâşiye 211 : *İbn Kutayba*, "En makbul hurma gisran dır" der. *Vullers* II, 933 *فلم يلبث أن = گيسو* *Buhalā'*, s. 197 : *جاءوا بطبق عليه رطب سكر و جيسران أسود*.

(خنب) *حَبّ* *Hay*. V, 265, 311; *Kuvvād*, s. 261 : *Küp. Mu'arrab*, s. 120 : *قال ابو حاتم: أصله خنب فعرب . . .* *Şuštari*, s. 188. Bu kelimede خ harfi ile ح harfi arasında nâdir rastlanan bir değişme olmuştur.

حَان *Bayān* III, 47 : *Han, otel. BK* II, 708 (234), ve hâşiye 2; *Şuštari*, s. 195. *Bayan* III, 47 :

ثم انا نزلنا بعض الخانات و اذا البيوت . . .

حَر *Bayan* I, 144 : *Eşek*.

حُر *Biğāl*, s. 65. Bk. *نش خر* kelimesi.

خربز *Bayan I, 19: Karpuz. Mu'arrab, s. 137; BK II, 725 (238); Vullers I, 668; Şuštari, s. 200. Bayan I, 19 : أهل المدينة . . . ولذلك يسمون البطيخ الخبز .*

خردل *Hay. II, 140, III, 334; Buḥalā', s. 55: Hardal. BK II, 730 (238).*

خُشكار *Buḥalā', s. 96, 122; Cidd va 'l-hazl, s. 89: Kepekli un, kaygana denen yemek. BK II, 752, (246); Vullers I, 697; Dozy I, 373, 412; Buḥalā', s. 351, hâşiye 131; Şuštari, s. 211.*

(خشكانه) خُشكان *Buḥalā', s. 122: Kuru pasta, hilal. Mu'arrab, s. 134; BK II, 754 (247); Vullers I, 699; Dozy I, 377; Steingass, s. 463; Şuštari, s. 211. Buḥalā', s. 122: أن خشكانهم من دقيق شعير و حشوه الذى يكون فيه من الجوز و السكر من دقيق خشكار .*
Ayrıca bk. *Buḥalā', s. 368, hâşiye 158.*

خُفْتَان *Hay. V. 322: Kaftan, kalmak, çokal. BK II, 759 (247); Vullers I, 708; Dozy I, 386; Steingass, s. 468; Şuštari, s. 213.*

(خلسك) خَلِج *Hay. II, 38, V, 272, VI, 305; Buḥalā', s. 54; Fahr al-sūdān (Sāsi), s. 74: Alaca renkli, halanc ağacı. Mu'arrab, s. 136; BK II, 766 (249); Dozy I, 400; Vullers I, 716; Şuštari, s. 214; Hay. V, 276 hâşiye 2. Bu kelimenin "Kalaç" kabilesi ile alâkalı olması muhtemeldir (bk. *Divān luğat al-Türk. Rifat Bilge neşri, İstanbul 1335, III, 307).**

خُجِرَ *Fazā'il, s. 11, 15: Haçer. BK II, 773; Lisān ve Kāmūs, md. خجر; Steingass, s. 476; Şuštari, s. 217.*

خُواْمِرَكُو *Buḥalā', s. 62: Bir çeşit yemek. Şuštari, s. 220-221. Bu kelime bulunduğu yer itibâriyle خاميز*

الامص الحاميز: (آمص) *Lisān* kelimesiyle pek alâkalıdır. وهو ضرب من الصعام وهو الامص ايضا. فارسی حکاه صاحب العين .

Ayrıca bk. aynı eser *Buḥalāʿ*, s. 335, hâşiye 104.

خَوَان *Bayān* I, 344, II, 223; *Hay.* II, 131; *Buḥalāʿ*, s. 54, 56, 94, 120; *Sofra, tabla, masa. Muʿarrab*, s. 129; *BK* II, 783 (254); *Vullers* I, 740; *Steingass*, s. 480; *Şuštari.* s. 221.

خُوك *Hay.* IV, 68; *Domuz. BK* II, 794 (257); *Vullers* I, 757; *Steingass*, s. 487. *Hay.* IV, 68: و اسمهم مشتق من الخنزير . ذهب الى اسمه بالفارسية خوك . فجعلت العرب خوك خوزا :

خَوَزَنَت بامية *Hay.* III, 371 (حريرة امنه) . *Tarbiʿ*, § 77 : *Mecûsiler'e göre beş âlemden biri. Yeryüzünün ortasında İran'ın merkez teşkil ettiği bir dâire. Tarbiʿ*, fihrist, s. 17 *خزنث بامية* kelimesi.

خِيَار *Bayān* I, 20 : *Hıyar.* *Steingass*, s. 490; *Şuštari*, s. 223. *Bayān* I, 20 : و يسمون القثاء خيارا .

خَيْش *Hay.* I, 82, VI, 172; *Buḥalāʿ*, s. 102: *Yazlık ev, bir cins keten bezi, bu bezden yapılmış perde. Tab., Glossarium*, s. 274-275; *BK* II, 803 (259); *Vullers* I, 774; *Dozy* I, 416; *Şuštari.* s. 225. *Buḥalāʿ*, s. 355-356, hâşiye 128. *Buḥalāʿ*, s. 102: و كان يقول : خيشى : أرض و ماء خيشى من بئرى .

دَاذِي *Bayān* I, 143; *Hay.* I, 82; *Buḥalāʿ*, s. 126; *Şārib va 'l-maşrūb*, s. 276; *Buldan*, vr. 98^a: *Şeytan arpası, yulaf. BK* II, 809 (260); *Kāmūs* (md. الداذى شراب (الفساق); *Vullers*, I, 785; *Dozy* I, 419; *Steingass*, s. 495; *Şuštari.*, s. 229. *Buḥalāʿ*, s. 126: يسمون الداذى و السكر .

دَارِصِي (دارجى) Hay. III, 517, VII, 89: *Tarçın*. Vullers I, 785; Dozy I, 420; Steingass, s. 496; Şuştarî, s. 230.

دَانِق (دانگ) Bayan II, 219; Hay. V, 340, 354; *Buhalāʿ*, s. 106; *Fazāʿil*, s. 45: *Tane*, çeşitli yerlere göre dirhem in muhtelif kısımları. *Muʿarrab*, s. 145; *BK* II, 820 (263); Vullers I, 803; Şuştarî, s. 233.

دَاوَدَاد Hay. III. 451: *Bu kelime lügatlarda yok. Fakat, Hay. III, 451'de şu metin bulunmaktadır: « ما اسمك ؟ قال : « داوداد » وهو بالفارسية الشيطان فتطيرت من ذلك . Buna göre kelimenin aslının دَاوَدَاد olması muhtemeldir.*

دَبُوق *Fazaʿil*, s. 11; *Muʿallimūn*, vr. 7^a: *Çevgân topu, top. Tab., Glossarium*, s. 236; *Kamus*, md. دوق; Şuştarî, s. 236; *Ağ. III, 243. R. Rahmetî Arat Armağanı*, s. 186'da Prof. A. Ateş, bu kelimenin Türkçedeki top ve topuk kelimesi ile ilgili olması lâzım geldiğini söyler.

دَدَه Hay. V, 392, 398: *Arapçada kartal biti denen ve bitten biraz büyük olan zehirli bir hayvan. Kaynaklarda bu mâna yok (bk. BK II, 829). Hay. V, 398: .. لكنت شرا من الدوبية التي تسمى بالفارسية «دده» وهي اكبر من القملة شيئا وتكون بمهرجان فذق فانها مع صغر جسمها تفسخ الانسان في اسرع من الاشارة باليد. وهو، تعض ولا تلسع وهي من ذوات الافواه. وهي التي بزعمهم يقال لها: « قلة النسرة » وذلك أن النسرة في بعض الزمان اذا سقطت بتلك الارض سقطت منه قلة تستحيا. هذه الدواب الحبيثة.*

دُرَّاج (تراج) Hay. I, 239, II, 120, 249, III, 186, VII, 66; *Buhalāʿ*, s. 196: *Toraç kuşu. BK* I, 479 (181-182); Vullers I, 828; Dozy I, 432; Steingass, s. 291, Şuştarî, s. 239.

- دَرْدُور *Hay. V, 91: Girdap. BK II, 835 (267); Vullers I, 828; Dozy I, 432; Steingass, s. 511.*
- درز *Hay. V, 91; Kuvvād, s. 262: Elbisenin dikilen yivi, yiv. Terzi kelimesi buradan gelir. BK. II. 835 (267); Vullers I, 828; Steingass, s. 511; Hay. V, 379 haşiye 6; Şuştari, s. 243.*
- دَرُونَد (در بند) *Hay. III, 408: Kapı ve pencere üzerindeki yağmur siperi, kepenk. Tab., Glossarium, s. 239; Vullers I, 838; Dozy I, 438. Hay. III, 408: آنها ربما جعلت مأواها بالليل دروند الباب.*
- دَرِيَّة *Bayan III, 13: Deri farsçası. BK II, 847 (269). Bayan III, 13: وافصهم بالعربية الدرية*
- دَرِيَاچَه *Buhalā', s. 129: Göl. Steingass, s. 517; Vullers I, 843; Şuştari, s. 247-248; Buhalā', s. 371 haşiye 163. و بسكروا الدراچاه على صفار السمك لا يدخلوا: Buhalā', s, 129: في السواقي.*
- دَسَان *Şarib va'l-maşrüb, s. 284: Destan, hikâye. BK II, 813 (262); Vullers I, 789; Dozy I, 441; Şuştari, s. 250.*
- دَسْتِيچَه (دستیچ) *Hay. III, 236: Testi. BK II, 863 (276); Vullers I, 877; Steingass, s. 525; Şuştari s. 254.*
- دُسْتِيچ (دسته) *Kuvvād, s. 261: Deste. BK II, 863 hâşiye 8; Dozy I, 441; Steingass, 523; Şuştari, s. 251. Kuvvād, s. 261: شرب الحب دستیچ الهجر فاستط لق نطن الوصال بالاسهال: شرب الحبه*
- دَسْكَرَه *Hay. II, 339: Şehir, köy, etrafında evler bulunan köşke benzer bina. Mu'arrab, s. 150; BK II, 864 ve hâşiye 5, (276); Steingass, s. 525; Şuştari, s. 253).*
- دَسْتَفْشَار *Bayān II, 103: El ile sıkılmış, süzölmüş. Şuştari, s. 253. Bayān II, 103 hâşiye 2'de bu mânaya geldiği izah edilmektedir. Bayān II, 103: ابعت الى بعسل من عسل خلار من النحل الأبار من الدستفشار الذي لم تمسه النار.*

- (دشاخه) دشاخ *Hay. III, 219: Balık avlamak için kullanılan demirden çatal bir alet, suçlunun boynuna geçirilen çatal ve ağaçtan bir âlet, çatal temrenli bir ok BK II, 898 (286); Vullers I, 932* دژدین: Dozy, I, 442, 475. Burada kastedilen birinci mânâ lügat kitaplarında zikredilmez. Bu manâ için bk. *Hay. III, 219, haşiye 4.*
- (دمق) ديمق *Hay. V, 66, 69: Tipi (rüzgârlı kar). BK II, 881 (280); Steingass, s. 535; Şuştari, s. 258.*
- دنبداد *Bayān II, 175: Arkadan esen rüzgâr (belki de arapçadaki دبور mânâsıdır). Bu mânâ Taymuriyya nüshasının hâşiyesinde kayıtlıdır. Bayān II, 175: قيل لانسان بحرى: اى شىء مخفى قال: شربه من ماء الفنتاس والنوم فى ظل الشراع وريحا دنبداد.*
- (دهگان) دهقان *Bayān III, 36, 345; Hay. I, 115, III, 32: Toprak ağası, tüccar. Mu'arrab, s. 146; BK II, 905 (288); Tab., Glossarium, s. 246; Vullers I, 942; Dozy I, 467; Şuştari, s. 266.*
- دهليز؟ *Bayān I, 236; Hay. II, 130; Buhala', s. 39, 201: Dehliz. Mu'arrab, s. 154; Vullers I, 942; Dozy I, 466; Şuştari, s. 267.*
- دواج *Hay. V, 322; VI, 361: Yorgun. Mu'arrab, s. 147; BK II, 888 (283); Dozy I, 469; Kāmūs, md.*
- دوج
- (دوال باى) دوال باى *Hay. I, 189: Bir nevi hayvan, Hindistan'da varlıkları kabul edilen bir ahali. Steingass 539 (دوال باى): Şuştari, s. 261. Hay. I, 180: وذكروا عن الواق والدوالباى: انهم نتاح ما بين بعض النباتات والحيوان.*
- دور *Bayān I, 144: Uzak. BK II, 894.*
- (دوره) دورق *Bayān II, 168: Küpeç (küçük küp). Mu'arrab, s. 145; BK II, 889 (285); Steingass, s. 543; Şuştari, s. 262.*

- (ديبا) *ديباچ* *Bayan* I, 222; *Buldan*, s. 100: *Diba denen ipekli kumaş*. *Mu'arrab*, s. 140; *Wassal al-dibaj bil-farsiya diwab* *BK* II, 908 (298); *Vullers* I, 946; *Şuštari*, s. 268.
- (ديده بان) *ديده بان* *Bayan* III, 189; *Gözcü, üncü. Mu'arrab*, s. 141; *BK* II, 910 (289); *Camhara* III, 413, 550; *Vullers* I, 948; *Dozy* I, 481; *Şuštari*, s. 269.
- (ديز، ديزه) *ديزج* *Hay*. I, 135, V, 391: *Siyah renk. BK* II, 912 (289); *Vullers* I, 952; *Dozy* I, 481; *Şuštari*, s. 270; *Hay*. V, 391 *haşiye* 1. *Hay*. V, 391: *ديازجة سودالجلد كانها: يغال بريد أرسلت مذاود.*
- رازق* *Hay*. VII, 8: *Rezaki üzümü. BK* II, 927 (293); *Steingass*, s. 562; *Şuštari*, s. 278. *Hay*. VII, 8: *تنازعا في الغنّب النيروزي والرازق.*
- (روستا) *رُزداق* *Bayan* III, 78: *Köy, mahalle. BK* II, 978 *haşiye* 6; *Şuštari*, s. 287. *Bk. رستاق*
- رِزّة* *Hay*. III, 277; *Buhala*, s. 72: *Reze, kapı eşiği üzerindeki halka. BK* II, 945-946 (299); *Dozy* I, 523; *Kāmus* *روز*; *Şuštari*, s. 287.
- (روستا) *رُستاق* *Bayān* II, 314; *Fāzl Hāşim*, s. 80; *Buldān*, s. 99: *bk. رزداق. Mu'arrab*, s. 158; *BK* II, 974 (300); *Vullers* II, 31; *Steingass*, s. 594.
- رُستهار* *Hay*. III, 370: *bk. روز رستهار*
- (رمة) *رَمَكَة* *Bayān* II, 257; *Hay*. I, 112, V, 208, 209, 210, 488, VII, 16: *Damızlık kısırak (ردون kelimesinin dişisi). Mu'arrab*, s. 126; *Kāmūs* *رمت*; *Vullers* II, 52. *Cavāliki'ye göre* *رمة* kelimesinin muarrabidir.
- رُوزُ رُستهار* *Hay*. III, 370: *Kıyamet günü. Bu kelimedenden mü-racaat kitaplarında bahsedilmez. Hay*. III, 370: *وهم يسمون يوم القيامة روز رستهار كانه يوم تقوم الجيف.*

- رُوسِيد *Bayan I, 143; Meşhur. Vullers II, 73; Steingass, s. 594.* Bu kelime روسى şeklinde de rivâyet edilir.
- رُوى كفتار *Hay. VI, 452; Sırtlan yüzü. BK II, 981. Hay. VI, 452: كفتار. Bk. قات روى كفتار اى وجه الضمى:*
- زاج (زاك) *Faza'il, s. 21: Kibritiyet tuzu (vitriol). BK II, 994; Kamus زوج; Dozy I, 610; Steingass, s. 605; Şuštari, s. 301.*
- زبيل *Buhalā', s. 142: Zembil. Steingass, s. 610. Buhalā', s. 142: فاذا كان فى الحين بعد الحين جلس وجاءت الخادم معها: 142: زبيل فعرفت بين يديه من الكساحة زبيلاً ثم قدشت واحدا واحدا*
Ayrıca bk. زبيل
- زردق (رسته) *Hay. 82; Bayan I, 1: Birbiri üzerine konmuş tuğla ve kerpiç, kerbiç. Bayan I, 19: وهم يسمون ولهم صب الزردق و استجراج: 82: السموط الرزدق النشاستج.*
- زردك *Hay. III, 456: Havuç, safran. BK II, 1012-1013 (318); Vullers II, 127; Dozy I, 585.*
- زرنىخ (زرنى، زرنىق) *Bayan I, 28; Faza'il, s. 21: Zırnik. Mu'arrab, s. 174; BK II, 1017 (319); Tab., Glossarium, s. 277; Vullers II, 131; Dozy I, 590; Şuštari, s. 311.*
- زكورى *Buhalā', s. 46: Sadaka olarak dilenciye veya mahbusa verilen ekmek. Sefil veya mahbus manâstına da gelir. BK II, 1026 (321); Steingass, s. 619; Şuštari, s. 316; Buhalā', s. 311 haşiye 67. Buhalā', s. 53: والزكورى: هو خبز الصدقة كان على سجين أو على سائل.*
- زنج (زنج) *Hay. III, 157, 182, 373: Seksek kuşu veya balaban kuşu. Mu'arrab, s. 170; BK II, 1030 (322); Dozy I, 602; Steingass, s. 621; Şuštari, s. 318.*
- زمنمة *Bayan III, 13; Tarbî', §. 141: Zerdüşť dinindeki ga-*

zeller, ilâhiler veya bunlara âit mecmua. Tab., Glossarium s. 279; BK II, 1031 (322); Vullers II, 142; Steingass, s. 621; Şuštari, s. 319.

زَنْبِق (زنبه) *Hay. V, 463; Zambak. BK II, 1034 (323); Vullers II, 146; Dozy I, 605; Steingass, s. 623-624.*

زَنْبِلَة *Hay. II, 179; Zambil. Şuštari, s. 323. Mu'arrab, s. 170: الرفليجة... اعجمي معرب... كانهم قلبوها الى كلامهم وهي بالفارسية « زين فاله » وعاء.*

زَنْبِيل *Bayan III, 281; Kuṣṣād, s. 264; Zambil. BK II, 1034 (323); Vullers II, 147; Steingass, s. 623-624.*

زَنْدَبِيل (ژنده پیل) *Bayan I, 130; Hay. II, 137, III, 187, V, 148, 418, VII, 171-177; Büyük cüsseli fil (mamot). Mu'arrab, s. 176; BK II, 1038 (331, 325); Vullers II, 151; Steingass, s. 625, 626; Şuštari, s. 326.*

زَنْدِيق (زندیک) *Hay. I, 56, II, 207, III, 365, IV, 428...; 'Osmaniyya, s. 271...; Zındık, Mani dininde olan şahıs. Mu'arrab, s. 166-167; BK II, 1039 (324); Vullers II, 152; Dozy I, 606, Şuštari, s. 326.*

زَوْرَق *Bayan I, 70; Kayık. Mu'arrab, s. 173; BK II, 1043-1044 (326); Vullers II, 158; Steingass, s. 629; Şuštari, s. 330.*

زَرْج: *Şarib va'l-maşrüb, s. 283; Astronomi cetveli, şakul. Mu'arrab, s. 169; BK II, 1050-1051 (329); Vullers II, 167; Dozy I, 617; Steingass, s. 633; Şuštari, s. 334. Şarib va'l-maşrüb, s. 283: ... نقر الطناير والنايات والصنج والزرج والمعازف التي ...*

سَابَاط (سایه پوش) *Hay. III, 29: İki ev arasındaki üstü kapalı geçit, şemsiye. Steingass, s. 638; Hay. III, 29 haşiye 4; Şuštari, s. 338.*

سَاح (ساگوان) *Hay. V, 83, 482, VII, 232; Buldan, s. 98, 99: Bir çeşit hind ağacı. Camhara III, 24; BK II, 1066-1097 (332); Vullers II, 181; Dozy I, 698; Steingass, s. 638; Şuštari, s. 340.*

- سَادَج (ساده) *Bayān* I, 95; *Kuvvād*, vr. 163 b: *Sade. Mu'arrab*, s. 198; *Tab., Glossarium*, s. 289; *BK* II, 1067-1068; *Vullers* II, 183; *Şuştarî*, s. 340.
- سَبِج (شبه) *Hay.* V, 8, 47: *Siyah ve berrak bir taş, kara keh-riba. Mu'arrab*, s. 183; *BK* 1080 (386); *al-Birūnî, Camāhir*, Haydarābād, 1355, s. 199; *Dozy* I, 624; *Steingass*, s. 647; *Şuştarî*, s. 343-344.
- سَبِيد *Bayān* I, 143: *Beyaz. Bk. روسيد*
- سَبِيل (سنگ گیل) *Hay.* III, 141: *Pişmiş çamur. Mu'arrab*, s. 181; *Kamus*; *Steingass*, s. 658; *Şuştarî*, s. 351. *Mu'arrab*, s. 181: قال ابن قتيبة « السجيل » بالفارسية « سنگ » و« گیل »: 181
- سَرَّ (سر) *Oşmāniyya*, s. 186: *Reis, kumandan. 'Oşmāniyya*, s. 186 haşiye 9; *BK* II, 111-112. *'Oşmāniyya*, s. 186: وسلمان رجل فارسی وهذا كان شاهد كسرى. فتوهم ان: حکم الكتاب والسنة حکم تدبير السر والقائمین بالملك ..
- سُرَادِق (سر ادا، سر ابرده) *Bayān* I, 372, III, 9: *Padişah otağı, çadır, çadır perdesi, dehliz. Mu'arrab*, s. 200, اصله سر ادا، *BK* II, 1112 (346 سر ابرده); *Vullers* II, 257-258; *Dozy* I, 647; *Steingass*, s. 668; *Şuştarî*, s. 355.
- سَرَجِين (سر گین) *Hay.* V, 360; *Kuvvād*, s. 262, 263: *Gübre. Mu'arrab*, s. 186 سر قین; *Kamus* سر چين; *Vullers* II, 284, *Steingass*, s. 671; *Şuştarî*, s. 357.
- سَرْد *Bayān* I, 142: *Soğuk.*
- سَرْنَائِي *Bayān* I, 208: *Zurna. Tab., Glossarium*, s. 291, 301; *BK* II, 1130 (354): *Vullers* II, 288; *Dozy* I, 650; *Steingass*, s. 678.
- سَرْوَال، سَرْوَال *Bayān* I, 122; *Hay.* V, 248; *Buhalā*², s. 139: *Vüçudun alt kısmına giyilen elbise. Mu'arrab*, s. 190; *Vullers* II, 261; *Dozy* I, 650; *Şuştarî*, s. 354. Bu kelimenin farsçadan geçtiğini *سروال ve سروال* şekillerinde kullanılması da gösterir.

- (سفته) *سَفْتَج* *Hucac al-nubuwa*, s. 129: *Havale edilen şey, küpe halkası, delinmiş şey. BĶ II, 1143 (356), ve haşiye 8; Steingass, s. 684; Şuštari, s. 352.*
- (سکبا) *سِکْبَا حَه*, *سِکْبَا حَه*, *سِکْبَا حَه* *Hay. II, 249, 250; Buḥalā², s. 23, 24; Kuzvād, s. 265: Sirke, et, bulgur ve kuru meyveden yapılan bir yemek, bulgur. Kamūs سِکْبَا حَه; BĶ II, 1151 (358); Vullers II, 380; Steingass, s. 688; Şuštari, s. 3 3.*
- (سکره) *سِکْرُ حَه* *Hay. II, 48, III, 273: Buḥalā², s. 120: Küçük bir yemek kabı, arapçada مقرب الحز derler. Mu'arrab, s. 27-28 اسکره 197; Lisan اسکره: Nihāya, İbn al-Aşir, II, 171; BĶ II, 1152 ve haşiye 2; Vullers II, 309; Hay. II, 48 haşiye 5; Şuštari, s. 364.*
- (سکره کامه) *سِکْرُ حَه کَا حَه* *Hay. III, 19: Reçel ve kâneh konan toprak kap. Bk. سکره ve کَا حَه kelimeleri.*
- (سکنگین) *سِکْنِجِین* *Hay. V. 146: Sirke ile baldan yapılan müşhil şerbeti. BĶ II, 1153, (368); Kamus سِکْنِجِین; Minhāc al-dukkan, s. 38-39; Vullers II, 311-312; Steingass, s. 689; Şuštari, s. 365. سکره ve سِکْنِجِین kelimelerinden mürekkeptir.*
- (سماروک) *سَمَارُ وُ* *Hay. III, 516: Güvercin. BĶ II, 1164 (362): Vullers II, 320; Steingass, s. 695.*
- سَمَنْدَل*, *سَمَنْدَل*, *سَمَنْدَر* *Hay. II, 111, V, 309, VI, 434: Semender (Yun. salamandra). Mu'arrab, s. 196: Tab., Glossarium, s. 208; BĶ II, 1166-1166 (362-363) ve haşiye 8; Vullers II, 700; Şuštari, s. 371. Bu kelime yunanca ile farsça arasında müşterek kelimelerden olmalıdır.*
- سِنْدَاب* *Hay. V, 335, 487, VI, 27: Sincap. BĶ II, 1171 (367); Vullers II, 328; Dozy I. 691; Steingass, s. 700; Şuštari, s. 374.*
- سَهْرِز* *Buḥalā², s. 197: Bir çeşit hurma. Mu'arrab, s. 189 سَهْرِز, 199 سَهْرِز, 209: Kamus سَهْرِز. Şuštari, s. 380.*

سوراشنب المثقب *Hay. V, 325: ?.. Bk. Vullers II, 347*

Steingass, s. 707. *Hay. V, 325:*

دعاء الناس... و الى اقامة سوراشنب وصاحب الحائض والنفساء

Hay. VII, 120: Otuz.

سيمرغ (سيمرغ) *Hay. VII, 120: Simurğ. BK II, 1211 (376):*

و اسمها عندهم: *Hay. VII, 120-121: Vullers II, 372.*

بالفارسية «سيمرغ» كانه قال: هو وحده ثلاثين طائراً لأن قولهم

بالفارسية «سى» هو ثلاثون بالعربية، «مرغ» بالفارسية هو الطائر

بالعربية.

سيمرغ *Hay. III, 456: Bir çeşit kuş (?). Hay. III, 456:*

ومن زردك مثل مكن الضباب يناوح عيدانه السيمرغان

شاكريه (چاكريه) *Hay. II, 130: Faza'ii. s. 18: Radd 'ala 'l-Naşarā,*

vr. 65 a: *Ücretli asker, hizmetçi. Kamus شكر; Tab.*

III, 1336: *Hay. II, 130 haşiye 1: Şuştari, s. 391. Fa-*

zā'il, s. 18: الصورة في الصورة: وان خالف في الصورة:

والخط واليجاء اسم الجند فان المعنى فيها ليس بعيد لأنهم يرجعون

الى معنى واحد وعمل واحد...

معرب چاكر والشاكرى الاجير والمستخدم: *Kāmūs شكر*

شاهسفرم، شاهسفرم *Hay. II, 366: Buhalā, s. 50: Sultanî fesleğeni. BK*

III, 1233, 1235 (383): *Mufradāt Ibn al-Baytār*

III, 50: *Lisān شاهسفرم: Tazkirat Davūd I, 290: Vul-*

lers II, 393: Dozy I, 717: Şuştari, s. 393: Buhalā,

s. 327 haşiye 50. Farsça şekilleri çoktur.

شاهمرك (شاهمرك) *Hay. I, 28: Hay. III, 336, 530, VI, 374: Balıkçıl,*

kara leylek v.s. gibi uzun bacaklı kuş nevi. Fransız-

cası "échassiers". Muhaşşas VIII, 153: Hay. III,

336 haşiye 8: *Şuştari, s. 395. Hay. VI, 374:*

والاجناس التي تأكل الحيات: القنافة والحنازير والعقمان والسنانير

والشاهمرك على ان السنور والشاهمرك لا يتعرضان للكبار.

شَاهِين *Hay.* III, 182, 219, V, 234, VI, 475, VII, 37, 146 :

Şahin. Mu'arrab, s. 187, 204, 208: *BK* III, 1237 (383): *Vullers* II, 397: *Dozy* I, 717: *Şuštari*, s. 394.

شِبَارِق (شَفَارِج، بِشْمَارَة) *Buḥala*, s. 203: *Beşpare denilen yemek. Un, bal, zeytinyağı ve kaymaktan yapılan bir nevi pasta, kuş-başı. Mu'arrab*, s. 204: والشبارق الذى تسميه الفرس «بیشبار» ولحم «شبارق» يقطع صفارا ويطبخ، وزعموا انه فارسی معرب. وقال فى موضع اخر: فاما «الشبارقات» وهى ألوان اللحم فى الطبائخ ففارسی معرب، وهو «الشفارج» الذى تقول له المامة *Buḥala*, s. 400 haşiye 213: «بشارج» و «بشارج» *Steingass*, s. 256 : *Şuštari*, s. 396-397.

شَبْ كُور *Hay.* III, 535: *Tavuk karası. BK* III, 1625, (484): *Vullers* II, 406: *Dozy* I, 724: *Steingass*, s. 731: *Şuštari*, s. 398. *Hay.* III, 535: والانسان ردى النصر : «شَبْ كُور» باللیل، والذى لا یبصر منهم باللیل تسمیه الفرس «شَبْ كُور» تأویلہ اہ اعمی لیل بعینہ.

شَرِ یگان *Bayān* I, 161: *Ortaklar*. Bu kelime شریک kelimesinin farsça kâideye göre yapılmış cemidir. *Bayān* I, 161: قال : «شَرِ یگانا فى أهوازها وشر یگانا فى مدائنہا وکما تجيء نکون».

شَطْرَنْج *Hay.* II, 367, IV, 147: *Fahrussūdan*, s. 84: *Tarbī*, §. 156: *Mu'allimūn*, vr. 7 b: *Şatranç. Mu'arrab*, s. 209: *Vullers* II, 430-431: *Dozy* I, 759 : اشتراج : *Şuštari*, s. 403. شَطْرَنْجى : *Cidd va 'l-hazl*, s. 82, 89: *Şatrançı bilen*.

شَعْبَدَه (شَعْبَدَه) *Hay.* VI, 231: *El çabukluğu, göz bayıcılığı. BK* III, 1269 (396): *Vullers* II, 431: *Tab., Glossarium*, s. 312: *Dozy* I, 761: *Steingass*, s. 746: *Şuštari*, s. 404.

شِنَاسْتَن *Buḥalā*, s. 22 نشاستم : *Bilmek. Steingass*, s. 762.

- شهرز Bayan II, 283: Tab., *Glossarium*, s. 318: Şuštari, s. 318. Bk. شهرز.
- (شوره) شورج Hay. III, 153: *Güherçile* (Arp. ملح الدباعة). *Minhac al-dukkan*, s. 216; *BK* III, 1038 (403); *Vullers* II, 477; *Dozy* I, 801; *Steingass*, s. 765.
- شیرین Hay. I, 143; *Şārib va 'l-maşrūb*, s. 276: *Tatlı*. Bk. ترش
- (چنگ) صنج *Şārib va 'l-maşrūb*, s. 283; *Fahrussudān*, s. 80; *Bayan* IV, 88; *Çenk. Mu'arrab*, s. 214; *BK* II, 664; *Vullers* II, 517; *Tab.*, *Glossarium*, s. 327; *Dozy* I, 845; *Şuštari*, s. 436.
- (چوگان) فوجان *Faza'il*, s. 11; *Mu'allimūn*, vr. 7 a; *Radd 'ala 'l-Naşara*, vr. 65 a; *Çevgân. Mu'arrab*, s. 213; *BK* II, 671 (226); *Vullers* II, 521; *Dozy* I, 854; *Şuštari*, s. 438.
- (باهه، باهچه) طباهیجه Hay. V, 222; *Buhalā*², s. 23, 212; *Taze ve yumuşak etten yapılan bir yemek, ekseri yumurta ile pişirirler. Muhaşşaş* IV, 128; *Tabîh*, s. 14-15; *BK* I, 465, III, 1346 (413); *Vullers* II, 530; *Dozy* II, 27; *Buhalā*², s. 289 haşiye 39; *Hay*. V, 222 haşiye 3; *Şuštari*, s. 449.
- (تبرزد) طبرزد Hay. III, 273 السكر الطبرزد; *Beyaz şeker, nebat şekeri, lobut ve bir çeşit hurma. BK* I, 466 (174); *Vullers* II, 530; *Mu'arrab*, s. 228; *Dozy* II, 21; *Steingass*, s. 808; *Şuštari*, s. 450.
- (تبرزین) طبرزین *Bayan* III, 93; *Hay*. III, 187, VII, 179: *Faza'il*, s. 11; *Eyer baltası, teber. Mu'arrab*, s. 228; *Alfaz al-fārisiyya, al-Maşrik*, Beyrut, 1998, s. 111; *BK* I, 467 (173); *Vullers* I, 420; *Dozy* II, 21; *Steingass*, s. 270; *Şuštari*, s. 451.
- طبّاب، طبّابة *Biğal*, s. 134, 136; *Faza'il*, s. 11; *Çomak. Tab.*, *Glossarium*, s. 337; *Vullers* II, 531; *Dozy* II, 21; *Steingass*, s. 808-809. Türkçedeki top kelimesi ile alâkalı olması muhtemeldir.

- (طُنْتُ (تَشْت)) Hay. V, 361; *Buḥala'*, s. 150; *Taş, leğen. Mu'arrab*, s. 221-222; Vullers II, 542; Dozy II, 44; Steingass, s. 302; *Şuštari*, s. 461.
- (طَسُوج (طَفْسُوج)) Hay. I, 314; *Buḥala'*, s. 64, 127; *Dört para, danenin 4/1'ü. Kamus* طَسُوج; Steingass, s. 815; *Şuštari*, s. 462. *Buḥalā'*, s. 127: فكان يظيه كل ليلة ثلاثة افلس والطسوج أربعة فلوس ويقول طسوج يفضل و حبة تنقص... تعطي صاحب الحمام و صاحت المعبر لكل واحد منهما طسوج و اذا لم يرمعك الا ثلاثة افلس لم يردك. الطسوج: كسفود الناحية و ربع دانق معرب: (طسج) *Kāmūs* طفسوج .
- (نَفْشِيلَة ، نَفْشِيلَة) Hay. III, 24, V, 226: *Kabuksuz mercimek ile sirke den yapılan bir nevi çorba. Minhāc al-dukkan*, Mısır 1351, s. 220; *BK* III, 1356 (415); *Tab., Glossarium*, s. 341; Vullers II, 48; Steingass, s. 313; *Suštari*, s. 463-464. و ليس: 69: *Buḥalā'*, s. 69; bk. طفشيل . *Buḥalā'*, s. 69: كالطفشيلية ولا كالهريسية ولا كالفجلية... وربما عجل عليه فقدمه حارا ...
- (طُنُق (تَاك)) Hay. 84, 92; *Talk, pudra, barut. Kāmūs* طُنُق; *BK* I, 508-509 (187); Dozy II, 57; Steingass, s. 222, 818; Hay. V, 84 haşiye 1; *Şuštari*, s. 464-465. و جوفها و جوف الطلق في ذلك سواء و قدرة الله; Hay. V, 92; على ان يخلق النار عند مس الطلق كقدرته على ان يخلقها عند حاك العود.
- (دَنْبِه بَرَه ، دَنْبِرَه) Hay. II, 366; *Şārib va 'l-maşrub*, s. 283: *Tambur. Mu'arrab*, s. 222; *BK* II, 88 (281); Vullers II, 548; Dozy II, 63; Steingass, s. 820; *Şuštari*, s. 466. طَيْلَسَان (تَالَسَان) *Bayān* II, 342, 345, IV, 50; Hay. III, 346; *Buḥalā'*, s. 105; *Biğāl*, s. 105; *Kuvvād*, s. 262; *Omuza atılan keçi veya deve kılından yapılmış bir çeşit sarık*

ucu, teylesan. Mu'arrab, s. 227; BK III, 1314 (417); Vullers II, 553; Steingass, s. 824; Şuştari, s. 470. Mu'arrab, s. 227 haşiye 1; وفي المعيار وأدى سر; انه «تالسان» وفسر في المعيار...

عوسج Bayan III, 122; Musa ağacı. BK III, 1385-1386 (423); Vullers II, 589; Steingass, s. 873.

غار Faza'il, s. 21 (Emanet H. الفار): Defne ağacı. BK III, 1396 (424); Vullers II, 594; Dozy II, 230; Steingass, s. 877; Şuştari, s. 476.

غرنبال (كرمال) Buḥalā', s. 77; Kalbur, elek. BK III, 1784 (517); Dozy II, 205; Şuştari, s. 479.

وكذلك ما تخلو من جمار النخلة وفيها من: Hay. III, 371: فاذو ضروب الخلق والظير واشباه الطير واشباه نبات وردان والذي يسمى بالفارسية «فاذو» و«كالسوس» والقوادح.

فاشكار (بشكاري) Bayān I, 60, III, 67; Hay. VII, 36: Ziraat, ekin. BK I, 284 (119); Vullers I, 284; Steingass, s. 189.

فالوذج (بالوده) Bayān IV, 51; Hay. V, 193; Buḥalā', s. 179, 203, 229; Kuwwād, s. 265: Bulamaç, pâluze. Mu'arrab, s. 247; Tab., Glossarium, s. 407; BK I, 358 (143); Vullers II, 634; Steingass, s. 905; Buḥalā', s. 401; Şuştari, s. 487.

الفاندا السكرى (بايد...) Buḥalā', s. 31: Kamış helvası, peynir şekerı, şekerleme, beyaz şeker. Kāmus بايده; BK I, 360, III, 1438 (434): Vullers II, 635; Dozy II, 284; Steingass, s. 233, 905; Buḥalā', s. 297 haşiye 49; Şuştari, s. 487.

فرائق (بروانك) Hay. IV, 156; Tarbî', ş. 43: Karakulak denilen hayvan. Mu'arrab, s. 238; BK I, 398 (152); Kāmus فرائق; Steingass, s. 914; Şuştari, s. 490.

فرائقى Faza'il, s. 30; Hay. IV, 156; Öncü asker, postacı ve posta kılavuzu. Dozy II, 262 فرائق; Mu'arrab, s. 238.

- فَسْتَقْ (بسته) Hay. II, 366: *Fıstık. Kamus* ; Vullers II, 680; Dozy II, 264; Şuštari, s. 500. *Kamus* فستق: معرب بسته: فارصاق, فَصَقْ Hay. V, 484, VI, 27, VII, 305: *Korsak* = فَصَقْ, *porsuk. Mu'arrab*, s. 248; *Ḳamūs* فَصَقْ; BK III, 1503 (449); Vullers II, 694; Dozy II, 285; Steingass, s. 940; Şuštari, s. 506.
- فَهْلَوِيَّة (پهلویه) Bayan III, 13: *Pehlevi dili. Şuštari*, s. 509. *Fihrist* قال عبدالله بن المقفع: لغات الفارسية: 19: قال عبدالله بن المقفع: لغات الفارسية: لغات الفارسية والدرية والفارسية والخرزمية والسريانية. فاما الفهلوية فنسوبة الى فهلة: اسم يقع على خمسة بلدان...
- فَيْسِج (بيك) Bayan III, 68: *Elçi, postacı. Mu'arrab*, s. 243; Dozy II, 292; Steingass, s. 167, 943; Şuštari, s. 509. *Mu'arrab*, s. 243: .. الفيسج رسول السلطان على رجليه ..
- فَيْل (بیل) Hay. VII, 81-84, 86-119: *Fil. BK* I, 446 haşiye 6; Şuštari, s. 510.
- فَاقِم Hay. V, 484, VI, 27: *Kakım. BK* III, 1516 (452); Vullers II, 707; Dozy II, 296; Steingass, s. 948; Şuštari, s. 515. Ibn Battūta: والقائم هو احسن انواع الفراء و تساوى الفروة منه بلاد الهند الف دينار وصرفها ذنبها مائتان وخمسون وهى شديدة البياض من جلد حيوان صغير فى طول الشبر و ذنبها طويلة ينز كونه فى الفروة على حاله. Bu kelimenin türkçe olması muhtemeldir.
- فَيْسِج (كبك) Hay. III, 202, V, 473, VI, 171: *Keklik. Mu'arrab*, s. 261; BK III, 1588; *Kamus* فيسج; Steingass, s. 951; Şuštari, s. 518.
- قِرْمِز Hay. V, 94: *Kırmız. Mu'arrab*, s. 269, 271; BK III, 1527 (455); Vullers II, 722; Dozy II, 338; Steingass, s. 906; Hay. V, 94 haşiye 3; Şuštari, s. 518.
- قِرَاطٌ Buḥala³, s. 106: *Fazā'il*, s. 45: *Kirat* (bir para birimi). *Mu'arrab*, s. 256; *Kāmus* قراط; Steingass, s. 998; Şuštari, s. 551.

- كأجار *Būhala*, s. 46: *Kaçar* (?). Kelimenin manâsı vazıh değil. *Būhala*, s. 308 haşiye 63: *فهي كلمة كانت تطاق على بعض القبائل التركية من المصدر التركي «فاحق» وقد دخلت هذه الكلمة في اللغة الفارسية وصنع منها المصدر الفارسي فاجانیدن... وأنا كنت كأجار في حدائثه سنی. تم لم يسبق...: 46: *Būhala*, s. 46: Farsçada كأجار kelimesi âlet ve edevat manâsına gelir.*
- كأخذ *Hay*. IV, 374, VII, 32; *Cidd va 'l-hazl*, s. 77: *Kâğıt*. Vullers II, 773; Şuştari, s. 557. Kelimenin aslı çince olup Arapça'ya Farsça yoluyla geçmiştir.
- كأف كوبات *Bayan* I, 142; *Faza'il*, s. II: *Mavali tarafından harplerde kâfirlere karşı kullanılan bir silah, tapuz olmalı. Tab., Glossarium, s. 455; Makdisi, al-Bad' va'l-tarih, Paris 1899-1919, VI, 72; Bayan* I, 142 haşiye 6; Şuştari, s. 558. *Bayan* I, 142: *وداهنى وقع الأسنه والقنا وكافر كوبات لها عجر قفد*
- كأخ (كامه) *Bayan* IV, 12; *Hay*. I, 244, III, 19: *İştahı artırıcı bir şurup, reçel. Mu'arrab, s. 298; Vullers* II, 783; *BK* III, 1579 (469): *Dozy* II, 488; *Steingass*, s. 1009; Şuştari, s. 559.
- كأوز *Hay*. I, 143: *Öküz. BK* III, 1766 (514); *Vullers* II, 944. *Hay*. I, 148: *وتأول گاو بقرة*
- كأوميش *Hay*. I, 152, V, 459, VII, 243: *Manda. Mu'arrab, s. 108; BK* III, 1765 (514); *Vullers* II, 947; *Steingass*, s. 1362. *Hay*. VII, 243: *وان الخاموس يشبه الكبش والثور لا على الولادة لأن گاو بقرة و ماش اسم للضان.*
- كأوباس *Hay*. I, 57, VI, 172: *Muslin, bez. Mu'arrab, s. 294; Tab., Glossarium, s. 449; Vullers* II, 811-812; *Dozy* II, 453; *Steingass*, s. 1021; Şuştari, s. 567.
- كأويج (كروه) *Bayan* III, 51; *Hay*. V, 267: *Bakkal dükkânı. Mu'arrab, s. 292; BK* III, 1613; *Dozy* II, 453; *Steingass*,

- s. 1021; Şuštari, s. 567. Bu kelime كَرْدَ شَکِیلَرین-
de dahi okunur.
- کرد (گردن) *Bayān* I, 141: *Boyun. Mu'arrab*, s. 279; *Dozy* II, 454; *Steingass*, s. 1080; *Şuštari*, s. 568. *Kāmil* III, 1158: وليست أعناقهم كرادى فتنتت قال ابوالحسن الاخفش: . . . تقول العرب لا أعناق النخل: «كرادى» وهو فارسى فأعرب . . . قال ابن شاذان: الكردالعنق وهو فارسى معرب: 3: *ve haşiye* و كان اصله «الکردن» . . .
- کردن *Osmāniyya*, s. 172, 179, 186, 187, 237. 238: *Bayān* I, 144: *Yapmak*. *Steingass*, s. 1022. Kelimenin imlâsı hatalıdır. Cahiz'in verdiği manâya göre kelimenin bugünkü imlâsı کردید olmalıdır (*Osmān*, s. 179).
- کردناج (کردنا) *Buhalā*, s. 212: *Büryan ve çevirme' kebabi. BK* III, 1790 (521); *Vullers* II, 971; *Dozy* II, 454; *Steingass*, s. 1080; *Buhalā*, s. 408 *haşiye* 225; *Şuštari*, s. 571. کردناج kelimesi kebab şişi manâsına da gelir.
- کرز (کره) *Hay*. III, 340, IV, 239, VII, 189: *Doğan, bir yaşını aşmış yırtıcı kuş yavrusu. Mu'arrab*, s. 280; *Steingass*, s. 1022; *Şuštari*, s. 572. *Mu'arrab*, s. 280: البازى وهو الرجل اخاذق وأصله بالفارسية «كره» . . .
- کرزن *Hay*. III, 21: *Bügük balta. BK* III, 1617 *haşiye* 8; *Kāmūs*, *Şurāh*, *Şihāh* کرن; *Hay*. I, 21 *haşiye* 3; *Şuštari*, s. 572.
- کرگدن (کرگدن) *Hay*. VII, 71, 75, 119-120: *Gergedan. BK* III, 1622 (477); *Vullers* II, 820; *Dozy* II, 458; *Steingass*, s. 104. Kelimenin aslı Sanskritçe'dir.
- کرکی *Hay*. II, 354, VII, 9: *Turna kuşu. BK*. III, 1625 (484); *Kāmūs* کرى; *Vullers* II, 821; *Steingass*, s. 1024; *Şuštari*, s. 574.
- کرباس *Bayān* III, 542; *Hay*. V, 468, 469: *Yüznumara, kenef. BK*. III, 1632 (480); *Vullers* II, 826; *Stein-*

gass, s. 1026. *Bayan* III, 242 haşiye 7; قال ابو عبيدة: هذا الكنيف الذى يكون مشرفا على سطح قناة من العرض. Arapça ile Farsça arasındaki müşterek kelimelerden olduğu söylenir (bk. zikredilen yerler).

كَنْزُورَة *Hay.* IV, 6, VII, 36: *Kişniş otu.* *BK.* III, 1635 (483); *Vullers* II, 812; *Dozy* II, 462-463; *Steingass*, s. 1027; *Şuştari*, s. 576.

(انكشتوانة) كَنْسْتَبَان كِشْتَبَان *Kuvvad*, s. 262; *Faza'il*, s. 44: *Dikiş veya kannun yüksüğü.* *Dozy* II, 464. كَنْسْتَبَان fars. انكشتوانة daha sonra كِشْتَبَان ve كِشْتَبَان انكشتوانة, aynı zamanda cemi ات ile dir; *Steingass*, s. 114. انكشتوانة 115; *Şuştari*, s. 580.

كَفْتَار *Hay.* VI, 452: *Sırtlan.* *Vullers* II, 853; *Steingass*, s. 1037. *Hay.* VI, 452: ما اسم الأسد: فقال للخراسانية: ما اسم الأسد: بالفارسية؛ قالت كفتار فخرج وهو يقول: ما الكفتار؟ فقيل له: الكفتار الضبع...

و كذا وردت في كتاب السامى فى الاسامى: 1: Aynı sahife haşiye 1 للميدانى...

كَمَنْ *Bayan* I, 144: كَمَنْ: *Söylemek.* *Steingass*, s. 1091-1092.

كَنْدُجَة (كَنْدِه) *Hay.* III, 224: *Kalas, künde.* *Kāmūs* كَنْدُوج *BK* III, 1708 (502); *Vullers* II, 898, 1037; *Dozy* II, 492; *Alfāz al-fārisiyya*; *Şuştari*, s. 593.

كَنْكَلَة (كَنْكَلِه) *Fahrassūdan*, s. 84: *Gengele denen müzik âleti. Menşe-i Hindistan'dır.* *BK* III, 1846 haşiye I; *Dozy* II, 495. *Fahrussūdān*, s. 84: ولهم غناء معجب ولهم الكنكلة: وهى وتر واحد يمر على قرعة واحدة فيقوم مقام اوتار العود...

كَنْه *Hay.* V, 69: *Dağ.* *BK.* III, 1743 ve haşiye 4. *Hay.* V, 69: ولذلك سمت الفرس بالفارسية العرب والاشراب: «كهيان» والكنه بالفارسية هو الجبل...

- کوح *Hay. V, 400: Penceresiz ve kamıştan yapılmış ev. BK. III, 1723 (505); Vullers II, 909; Dozy II, 496; Steingass, s. 1059; Şuštari. s. 598.*
- کودن *Biğāl, s. 120-122: Soy olmuyan, işe yaramıyacak hâle gelmiş hayvan. BK. III, 1724 (505); Vullers II; 910; Steingass, s. 1060; Şuštari, s. 599. Biğāl, s. 190: وكل غليظ بعيد من العنق فهو كودن.*
- کور *Bayan I, 144; Hay. III, 535 شب کور; Kör. BK III, 1724.*
- (کوسه) کوسج *Hay. I, 31, IV. 45, 102, VI, 364, 442, VII, 141: Köpek balığı (arab. فريش). Mu'arrab, s. 283; BK III, 1729-1730 (507); Hay. IV, 45 haşiye 3; Mu'cam al-Ma'lūf, s. 225-226; Şuštari, s. 603. Bu kelime-Farşça'da köse manâsına gelir. Buradaki manâ farşça lügatlarda zikredilmez.*
- کیاکیه *Buhalā, s. 54 خلنجية کياکيه: Kimak vilâyetine ait. BK. III, 1758 (511). Buhalā, s. 329 haşiye 96'da al-Bîr-ûni'den naklen خلنج اڭacı hakkında tafsilâtli bilgi verilir. Bu malûmattan خلنج اڭaçından yapılan kap-ların Türkler tarafından imâl edildiği anlaşılır. Buna göre کياک kelimesi "Kimak iline" işâret etme-lidir. Buhalā, s. 54: . . . والفصار صيني ملمع او خلنجية . . . کياکيه والالوان طيبه شهية*
- لازورد (لازورد) *Hay. I, 81: Lâjiverd. BK. III, 1876 (541); Harezmi, s. 148; Vullers II, 1071; Dozy II, 507; Steingass, s. 1111; Şuštari, s. 609.*
- لوزينه (لوزينه) *Buhalā, s. 179; Kuvvād, s. 265: Badem helvası. Mu'arrab, s. 299; K. al-Tabîh, s. 76; BK. III, 1912 (549) ve haşiye 8; Vullers II, 1103; Dozy II, 557; Steingass, s. 1131; Şuštari, s. 616.*
- م *Bayan I, 144 (zamir, ol); Buhalā, s. 22, (zam., ol.); Bayan I, 144 (nefy edatı).*

- ماز مایحی *Hay.* IV, 129: *Yılan balığı. Mu'arrab*, s. 338; *Lisān*, II, 433, VII, 314, XVIII, 154; *Hayāt al-hayavan*, *Damīrī*, I, 55, 242; *Vullers* II, 1116; *Dozy* II, 564; *Steingass*, s. 1140, *Şuštari*, s. 621 .
- وماش اسم للضان *Hay.* VII, 243: *Koyun. BK* IV, 2078, haşiye; *Steingass*, s. 1362. *Hay.* VII, 243: وماش اسم للضان
- مرتک (مرتک) *Bayān* I, 28; *Hay.* V, 374, 468; *Faza'il*, s. 21: *Kurşun oksidi, mürdüsenk. Mu'arrab*, s. 317; *Kāmus* مرتج *Mu'tamad*, s. 342; *Camāhir*, al-Birūnī, s. 259; *BK*. IV, 1981 (561); *Vullers* II, 1154; *Dozy* II, 578, 580; *Steingass*, s. 1210 مرداسنج; *Şuštari*, s. 629 .
- مرد *Bayān* I, 142: *Erkek, kahraman. Bk. Steingass*, s. 1211.
- مرداسنج (مردار سنگ) *Hay.* V, 350: *Mürdüsenk. Mu'arrab*, s. 317, haşiye 2; *BK* IV, 1984 (563); *Dozy* II, 580; *Steingass*, s. 1212; *Şuštari*, s. 631 . *Hay.* V, 350 قالوا: والمرداسنج فى العالم أصل قائم. والرصاص يدبر فيستعجل مرداسنجا [والرصاص فى العالم أصل قائم. فيدبرون المراداسنج فيستحيل رصاصا..]
- مردبان *Bayān* II, 82: *Hudud beyi, iranlıların reisi, bey. Mu'arrab*, s. 317; *BK* IV, 1987 (562); *Dozy* II, 580; *Steingass*, s. 1214; *Şuštari*, s. 631.
- مرغ *Hay.* VII, 121: *Kuş. BK* IV, 1990, pehlevi: mark. *Hay.* VII, 121: ومرغ بالفارسية هو الطائر العربية: Ayrıca bk. سيمرك، شاهمرك، اشترمرك
- مزور *Bayān* I, 19: *Sirke ile pişirilen et yemeği, yavan un çorbası, içine ispanak ve keşniz gibi şeyler koyarak hastaya yedirdikleri etsiz yemek. Vullers* II, 1173 و يسمون المصوص: *Bayān* I, 19: مزور, *Steingass*, s. 1223. المزور.
- مست *Bayān* I, 143, 144: *Serhoş. BK*. IV, 2007. Bk. ن، ب

- (موشان) *Hay. VI, 130: Bir nevi hurma. Bu hurma Medine'de امالجزدان , Basra'da رنى adı ile tanınır. مشان ile امالجزدان arasındaki manâ yakınlığı da bunu teyit eder (bk. Muhaşşas, Bulak, 1318, XI, 133). Hay. IV, 130: وقد زعم أهل البصرة أن مشان الكوفة: Hay. IV, 130: وقد زعم أهل البصرة أن مشان الكوفة: (bk. aynı sahife haşiye 1, 2).*
- (موبد) *Bayān III, 13: Mecusî hakimi ve din adamı. Pehlevîcede "magupat" şeklindedir. BK. IV, 2048 (575-576); Vullers II, 1224; Dozy II, 622; Şuştarî, s. 646.*
- (مىمختج) *Bayān II, 168: Nardenk denen pekmez (arapçası عقيدةالنب dir.), kaynatılarak sülüs hâle getirilmiş şarap, meyfahtac. BK VI, 2073 (580); Vullers II, 1256; Dozy II, 626; Ağ. VII, 275; Bayān II, 168, haşiye 8, 169; Şuştarî, s. 653.*
- مينا *Hay. I, 81, V, 351: Sırça, mine. BK. IV, 2082-2083 (582 ve haşiye 4); ZDMG 58, 167; Vullers II, 1258; Dozy II, 631; Steingass, s. 1346; Şuştarî, s. 655.*
- ن *Bayān I, 144; Buḥala', s. 22: Her ikisinde de nefy edatı. Bk. Steingass, s. 1346.*
- (نارجيل) *Hay. IV, 130, 139: Hindistan cevizi. Kamus ve Lisān نارجيل ; Vullers II, 1274; Steingass, s. 1870. Kelimenin aslı Sanskritçe'dir*
- نازو *Hay. V, 266, 268: Kedi. BK. IV, 2098 (584); Vullers II, 1278; Steingass. s. 1372 .*
- (نافه) *Hay. V, 301: Misk, misk göbeği. Mu'arrab, s. 341; Kamus. نفع ; Steingass, s. 1375; Şuştarî, s. 659. Hay. V, 301 haşiye 2: وصرح صاحب المعيار وأدى شير انه
معرب «نافه» . . .*

- نانخا. (نانخواه) *Bayan* II, 214: *Çörek otu, mısır anasonu. BK* IV, 2108 (586); *Dozy* II, 632; *Steingass*, s. 1381; *Bayan* II, 214 haşiye 2; *Şuştarî*, s. 159.
- نای *Şārib va'l-mašrūb*, s. 283: *Ney. Mu'arrab*, s. 340; *BK* IV, 2113 (587); *Dozy* II, 132; *Steingass*, s. 1388 (pehlevî: نى، ناذ، نى); *Şuştarî*, s. 111.
- نخ *Hay. IV*, 157: *Halı. BK* IV, 2120 (589); *Vullers* II, 1298; *Dozy* II, 148; *Ḳāmūs* نخ; *Steingass*, s. 1381; *Şuştarî*, s. 114.
- نرجس (نرگس) *Hay. VI*, 504: *Nergis. Mu'arrab*, s. 331; *Kāmūs* نرجس; *BK. IV*, 2129 (590); *Dozy* II, 155; *Steingass*, s. 1395; *Şuştarî*, s. 115.
- نرد *Hay. II*, 311; *Mu'allimūn*, vr. 7 b: *Tavla. Mu'arrab*, s. 331 (وفي الحديث من لعب بالنرد شهر. م ۱۹۹:۳); *Kamus* نرد; *BK* IV, 2127 (590); *Vullers* II, 1303; *Dozy* II, 155.
- نرسیان *Kuvvād*, s. 215; *Kûfe'de yetişen pek makbul bir hurma çeşidi. Mu'arrab*, s. 338; *Kāmūs* نرس; *Tab., Glossarium*, s. 508; *Şuştarî*, s. 117.
- نشاسته (نشاء نشاسته) *Hay. I*, 82; *Buḥala*, s. 31: *Nişasta. Mu'arrab*, s. 340; *BK* 2142 (593); *Vullers* II, 1315; *Dozy* II, 119; *Steingass*, s. 1402; *Buḥala*³, s. 297 haşiye 50; *Şuştarî*, s. 171.
- نوش خور (نوش خور) *Biğāl*, s. 15; Bu kelime lüğatlarda zikredilmiyor. Fakat, Cāhiz "hoşça ye" şeklinde tercüme ediyor. Bu manâya göre kelime bu günkü imlâ ile نوش خور şeklinde yazılmalıdır. *Biğal*, s. 15; فقال: الدرهم البغلي; مكتوب عليه بالفارسية: «نوش خور» ترجمة هذه الكلمة «كل طيباً».
- نوشادر (نوشادر) *Bayān* I, 28; *Hay. V*, 327, 349; *Fazā'il*, s. 21; *Tarbi'*, § 78, 147; *Nişadur. BK. IV*, 2200; *Vullers* II, 1315; *Steingass*, s. 1402, 1434.

تَمَكْسُود Hay. I, 229: *Tuzlanmış ve biraz kurutulmuş çiğ et, pastırma. BK IV, 2170 (597); Dozy II, 721; Şuş-tarı, s. 177. Hay. I, 421 (istidr.); جاء في مذكرة داود: «تمكسود» هو اللحم إذا جفف نيئاً، ولا خير فيه.*

لان من الناس من يشتهي اللحم الغاب ومنهم : Hay. I, 229
من يشتهي التمكسود وليس بين التمكسود وبين المصلوب اليابس
كبير فرق وإنما يذبحون الديكة والبط والدجاج والدراج من
اول الليل ليسترخي لحمها وذلك اول التحفيف.

نِيرِج (نيرنگ) Hay. IV, 370; *Tarbi' s. 140; Radd'ala 'l-Nasarā, vr. 67 a: El çabukluğu, göz boyucılığı. Mu'arrab, s. 337*
نيرج ; BK. IV. 2224 (605); Vullers II, 1385; *Kamus*
نيرج ; Dozy II, 741-742; Steingass, s. 1441; Şuş-tarı,
s. 683 .

بِرُوزِي (بوروزی) Hay. VII, 8 : *العنب البروزي : Bir çeşit üzüm. Şuş-tarı, s. 685. Hay. VII, 8 : تنازعا في العنب البروزي والرازي في جري بينهما اللعين.*

نِيرَك (نيزه) Bayān III, 24, 25 : *Mızrak temreni, harbe. Mu'arrab, s. 332; BK IV, 2226 (605); Vullers II, 1386; Stein-gass, s. 1442; Şuş-tarı, s. 685.*

نِيلُوفَر (نيلوفر) Hay. VI, 364: *Nilüfer. BK IV, 2231 - 2232 (602)*
Vullers II, 1391-1392; *Kamus* نيلوفر ; Steingass, s. 1444 Şuş-tarı, s. 686. Farsça şekilleri muhtelifdir.

نِيلُوفَر Bayān IV, 50: *Göğse kadar olan kısa kürk, yarım.*
Mu'arrab, s. 339 ; BK IV, 2233 (606); Dozy II, 743; Steingass, s. 1444; Şuş-tarı, s. 687. Bu ke-lime Hay. III, 181 (نيمات) 'de dahi geçer. Anastas Karmeli, bunun atmaca gibi küçük cüsseli av kuş-larına verilen umumî bir isim olduğunu söylemiştir (bk. aynı sahife haşiyeye 8).

- نیم خزان *Fazā'il*, s. 8: *Abbasilerin başlangıç devirlerinde bir askeri sınıfa verilen ad olmalı. Fazā'il*, s. 8:
 ومانا نیم خزان و انتخاب الجورین ومانا الزغمدیة والا زاد مردیة .
- هَآوَن *Buhalā*, s. 84: *Havan. Mu'arrab*; s. 346; *BK IV*, 2312 - 2313 (618); *Steingass*, s. 1487; *Şuştari*, s. 697. *Pehlevî "hāven"*.
- هَرَبَد (هربد) *Bayan III*, 13: *Ateşkede papazı veya kayyimi. Mu'arrab*, s. 351; *BK IV*, 2320 (620); *Vullers II*, 1447; *Steingass*, s. 1494; *Şuştari*, s. 699.
- هَمَلَج *Bayan III*, 114, 167, 228; *Hay. I*, 173; *Biğāl*, s. 32: *Rahvan at* (برزون için kullanılır.). *Mu'arrab*, s. 350; *Dozy II*, 765; *Şuştari*, s. 706.
- هَزَارْدَسْتَان *Hay. V*, 289: *Būlbūl. BK IV*, 2333 (621); *Dozy II*, 756; *Steingass*, s. 1498. *Hav. V*, 289:
 وقد تیباً للیزردستان - وهو العندلیب - ألوان آخر.
- وَازَار (بازار) *Bayān I*, 20: *Pazar. Bayan I*, 20: *وایسمون السوق والسویقه*; *«وازار» والوازار بالفارسیة*.
Vullers I, 172: بازار = çarşı.
- وَال (بال) *Hay. V*, 253, 362: *Balina. Mu'arrab*, s. 52 *BK I*, 224 *بال*, *IV*, 22 2 *وال*; *Vullers II*, 1407; *Dozy II*, 776; *Steingass*, s. 149, 1458; *Hay. V*, 362 *haşiye* 5. Aynı sahife metin: طولها اکثر *من خمسين ذراعاً*.
- وَهَق (وهك) *Faza'il*, s. 29, *Bayān III*, 18: *Kemend. Lisān* *وَهَق*; *Dozy II*, 845; *Steingass*, s. 1482; *Akrab al-mavārid II*, 1491: *فیل هو معرب وهك بالفارسیة*; s. 694.
- وَبْدِی *Bayān I*, 20: *Çiçek hastalığına tutulmuş, çiçek hastalığı. Vullers II*, 1435 *عك جذام. Bayan I*, 20:
ویسمون المجذوم «وبدی» بالفارسیة.

ياسمين *Hay.* II, 367: *Yasemin çiçeği. Mu'arrab*, s. 356; *BK* IV, 2418-2419 (634); *Dozy* II, 847; *Steingass*, s. 1526; *Şuštari*, s. 714.

بح *Hay.* III, 371, V, 526: *Kar, buz. Vullers* II, 1511; *Steingass*, s. 1528.

(يله) يلق *Bayan* III, 56: *Yelme* (üste giyilen askeri aba), içi *doldurulmuş palto. Mu'arrab*, s. 355; *Tab.* I, 2402, *Glossarium*, s. 571; *BK* IV, 2449 (638); *Vullers* II, 1527; *Lisan* يلق; *Dozy* II, 854; *Steingass*, s. 1536; *Şuštari*, s. 718. Prof. A. Ateş, bu kelimenin *Diwān Luğat al-Türk*'teki "yalmak" ve bu günkü yelme kelimelerinin aynısı, türkçe bir kelime olmasının muhtemel olduğunu söyler (bk. *R. R. Arat Armağanı*, s. 187).